

PRZEGLĄD
HISTORYCZNO
OŚWIATOWY

Kwartalnik Związku
Nauczycielstwa Polskiego
poświęcony dziejom
wychowania i oświaty

Rok XVIII 2 (68) Warszawa 1975 kwiecień – czerwiec
Nasza Księgarnia

R A D A R E D A K C Y J N A

HENRYK BARYCZ, STANISŁAW BRZozowski, MIROSLAWA CHAM-
COWNA, JAN DOBRZAŃSKI, HENRYK JABLŃSKI, KAZIMIERZ KU-
BIK, BOGUSŁAW LESNODORSKI (przewodniczący), STANISŁAW MACH,
STANISŁAW MICHAŁSKI, TOMASZ SZCZECHURA, MARIAN WAL-
CZAK, WŁADYSŁAW WAWRZYNOWSKI

R E D A K C J A

RYSZARD WROCZYŃSKI (redaktor naczelny)
JAN HULEWICZ, JÓZEF MIĄSO, TADEUSZ NOWACKI

S E K R E T A R Z R E D A K C J I

WANDA WYROBKOWA-PAWŁOWSKA

Redaktor Wydawnictwa
WANDA WACIŃSKA

SPIS TREŚCI

Związek Nauczycielstwa Polskiego w XXX-leciu PRL (Materiały z Sesji w dn. 17 X 1974 roku)	169
BOLESŁAW GRZES: <i>Związek Nauczycielstwa Polskiego w XXX-leciu PRL</i> . Przemówienie Ministra Oświaty i Wychowania JERZEGO KUBERSKIEGO Komunikaty i dyskusja; BRONISŁAW RATUS; WOJCIECH POKORA; FELIKS KULEJ; STANISŁAW ŁUKOWSKI; WACŁAW WOJTYŃSKI; STANISŁAW MICHAŁSKI; JERZY BIERNACKI; RYSZARD STANKIEWICZ; MICHAŁ LANGOWSKI; WIEŚLAW JASIOBĘDZKI	169 180 193

I. ARTYKUŁY I ROZPRAWY

TOMASZ SZCZECHURA: Nauczycielstwo związkowe a ruch ludowy w pierwszym dziesięcioleciu II Rzeczypospolitej (na przykładzie województwa lubelskiego)	213
JADWIGA BARTOSIK: Kartka z dziejów żeńskich szkół zawodowych	237

II. SYLWETKI

<i>Ignacy Zarębski (1905—1973)</i> . — Oprac. CZESŁAW MAJOREK	263
---	-----

III. MATERIAŁY

STANISŁAW OŚKO: Czasopiśmiennictwo ZNP w Okręgu Kieleckim w okresie dwudziestolecia międzywojennego	269
EDWARD PASEK: „Miesięcznik Pedagogiczny” — czasopismo nauczycielskie w latach 1892—1939	290

IV. KRONIKA

Pięćdziesięciolecie Liceum Ekonomicznego w Radomsku. — Oprac. BRONISŁAW KULEJ	309
Kronika ZNP. Lipiec — grudzień 1974. — Oprac. STANISŁAW BRZOZOWSKI	312

V. RECENZJE

- J. A. Borelly. Plan reformy nauczania elementarnego. Odpowiedź na apel Stanisława Augusta Poniatowskiego, skierowany w 1775 roku do wybitniejszych uczonych Europy.* Wstępem opatrzył Łukasz Kurdybacha. Tłumaczenie i komentarz opracował Lucjan Grobelak. Warszawa 1973 PZWS, ss. 240. — Rec. IRENA SZYBIAK 315
- Bogdan Hillebrandt, *Konspiracyjne organizacje młodzieżowe w Polsce 1939—1945*, Warszawa 1973 Książka i Wiedza, ss. 447. — Rec. ALEKSANDER KAMIŃSKI 316
- Gimnazjum i Liceum W Kościanie w latach 1920—1973. Pod. red. Bogusława Polaka, konsultant naukowy Jerzy Hauziński. Komitet Organizacyjny Obchodu 50-lecia pierwszej matury. Kościan 1973, ss. 172, ilustr. — Rec. MAREK REZLER 323
- Edward Erasmus, *Prawo do nauki w Polsce Ludowej*, Poznań 1974 Wyd. Poznańskie, ss. 402. — Rec. STANISŁAW MICHAŁSKI 324

СОДЕРЖАНИЕ

Союз польских учителей в XXX-летие ПНР (Материалы сессии 17.X.1974 года)	169
БОЛЕСЛАВ ГЖЕСЬ: <i>Союз польских учителей в XXX-летие ПНР</i>	169
Выступление Министра просвещения и воспитания ЕЖИ КУБЕРСКОГО	189
Сообщения и дискуссия: БРОНИСЛАВ РАТУСЬ; ВОИЦЕХ ПОКОРА; ФЕЛИКС КУЛЕР; СТАНИСЛАВ ЛУКОВСКИИ; ВАЦЛАВ ВОЙТЫНЬ- СКИИ; СТАНИСЛАВ МИХАЛЬСКИИ; ЕЖИ БЕРНАЦКИИ; РЫШАРД СТАНКЕВИЧ; МИХАЛ ЛАНГОВСКИИ; ВЕСЛАВ ЯСЕБЕНДЗКИИ	193

I. СТАТЬИ

ТОМАШ ШЕХУРА: Профсоюзное учительство и крестьянское движение в пер- вом десятилетии II Речи Посполитой (на примере Люблинского воеводства)	213
ЯДВИГА БАРТОСИК: Страница истории женского профессионального обра- зования	237

II. СИЛЫЭТЫ

<i>Изнаци Зарембекий (1905—1973)</i> . — Разраб. ЧЕСЛАВ МАЙОРЕК	263
---	-----

III. МАТЕРИАЛЫ

СТАНИСЛАВ ОСЬКО: Периодика Союза польских учителей в Келецком окру- ге в период межвоенного двадцатилетия	269
ЭДВАРД ПАСЕК: „Месечник педагогичны” — учительский журнал в 1892—1939 гг.	290

IV. ХРОНИКА

Пятидесятилетие Экономического лицея в Радомске. — Разраб. БРОНИСЛАВ КУЛЕР	309
Хроника СПУ, Июль — декабрь 1974. — Разраб. СТАНИСЛАВ БЖОЗОВСКИИ	312

V. РЕЦЕНЗИИ

- Ж. А. Борелли. План реформы начального обучения. Ответ на призыв Станислава Августина Понятовского, адресованный в 1775 году известнейшим ученым Европы.* Вступление написал Лукаш Курдыбаха. Перевел и комментарий подготовил Люциан Гробеляк, Варшава 1973 Государственное издательство школьных учебников и пособий, стр. 240. — Рец. ИРЕНА ШИБЯК 315
- Богдан Хилебрандт, *Подпольные молодежные организации в Польше 1939—1945*, Варшава 1973 Ксеенжка и ведза, стр. 447. — Рец. АЛЕКСАНДЕР КАМИНСКИЙ 316
- Гимназия и Лицей в Косцянне в 1920—1937 гг.*, под ред. Богуслава Поляка, научный консультант Ежи Хаузиньский, Организационный комитет по проведению 30-летия первого выпуска абитуриентов, Косцянн 1973, стр. 172, иллюстр. — Рец. МАРЕК РЕЗЛЕР 823
- Эдвард Эразмус: *Право на образование в Народной Польше*, Познань 1974, Познанское издательство, стр. 402. — Рец. СТАНИСЛАВ МИХАЛЬСКИЙ . . . 324

CONTENTS

Polish Teachers' Union on Thirtieth Anniversary of Polish People's Republic (Materials of Session 17 X 1974)	169
BOLESŁAW GRZES: Polish Teachers' Union on Thirtieth Anniversary of Polish People's Republic	169
Speech made by Minister of Instruction and Education, JERZY KUBERSKI	189
Reports and discussion: BRONISŁAW RATUS; WOJCIECH POKORA; FELIKS KULEJ; STANISŁAW ŁUKOWSKI; WACŁAW WOJTYŃSKI; STANISŁAW MICHAŁSKI; JERZY BIERNACKI; RYSZARD STANKIEWICZ; MICHAŁ LANGOWSKI; WIESŁAW JASIOBĘDZKI	193

I. ARTICLES AND DISSERTATIONS

TOMASZ SZCZECZURA: Teachers' Unions and Peasant Movement in Nineteen Twenties (Lublin Province)	213
JADWIGA BARTOSIK: Rise and Growth of Girls' Vocational Schools in Poland	237

II. PERSONAL SKETCHES

<i>Ignacy Zarębski (1905—1973)</i> . By CZESŁAW MAJOREK	263
---	-----

III. MATERIALS

STANISŁAW OSKO: Periodicals of Polish Teachers' Union in Kielec Region Between World War I and II	269
EDWARD PASEK: „Miesięcznik Pedagogiczny” (Pedagogical Monthly) — A Periodical for Teachers, 1892—1939	290

IV. CHRONICLE

Fiftieth Anniversary of High School of Economy in Radomsko. By BRONISŁAW KULEJ	309
Chronicle of Polish Teachers' Union. July — December 1974. By STANISŁAW BRZOZOWSKI	312

V. REVIEWS

- J. A. Borelly. Plan reformy nauczania elementarnego. Odpowiedź na apel Stanisława Augusta Poniatowskiego, skierowany w 1775 roku do wybitniejszych uczonych Europy* (Plan for Reform of Elementary Instruction, Reply to the Message Issued by Stanisław August Poniatowski, Addressed in 1775 to Europe's Eminent Scholars). Introduction by Łukasz Kurdybacha. Translated and with a Commentary by Lucjan Grobelak, Warszawa 1973 PZWS, 240 pp. Reviewed by IRENA SZYBIAK 315
- Bogdan Hillebrandt, *Konspiracyjne organizacje młodzieżowe w Polsce 1939—1945* (Underground Youth Organizations in Poland, 1939—1945), Warszawa 1973, Książka i Wiedza, 447 pp. Reviewed by ALEKSANDER KAMIŃSKI 316
- Gimnazjum i Liceum w Kościanie w latach 1920—1973* (Junior and Senior High School in Kościan, 1920—1937), edited by Bogusław Polak, scientific consultant Jerzy Hauziński. Komitet Organizacyjny Obchodu 50-lecia pierwszej matury (Committee to Celebrate Fiftieth Anniversary of First Matriculation Examination), Kościan 1973, 172 pp., illustrated. Reviewed by MAREK REZLER 323
- Edward Erasmus: *Prawo do nauki w Polsce Ludowej* (Right to Learn in People's Poland), Poznań 1974, Wyd. Poznańskie, 402 pp. Reviewed by STANISŁAW MICHAŁSKI 324

ZWIĄZEK NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO W XXX-LECIU PRL

(Materiały z Sesji w dn. 17 X 1974 roku)

BOLESŁAW GRZEŚ
Warszawa

ZWIĄZEK NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO W XXX-LECIU PRL

W bieżącym roku dokonujemy syntetycznej oceny przebytej przez naród polski drogi w okresie 30-lecia istnienia państwa ludowego. Ukazujemy ogrom dokonań, trudu i ofiarności ludzi pracy, którzy pod przewodnictwem Partii zbudowali dzisiejszą Polskę.

Świadomość dorobku 30-lecia stanowi podstawę rozwijania patriotyzmu i dumy narodowej, utwierdzenia w przekonaniu o słuszności obranej przez masę pracującą drogi, pogłębiania wiary w niezniszczalne siły polskiego narodu.

Podsumowanie dorobku 30-lecia oznacza również oddanie hołdu pamięci żołnierzy, działaczy politycznych i społecznych, milionów prostych, skromnych, pracowitych ludzi, których walką, krwią i trudem zbudowany został współczesny kształt naszej ojczyzny. Służy jednocześnie rozwijaniu twórczych ambicji i dążeń starszych i młodszych pokoleń, aby własnym życiem i pracą pomnażać dorobek poprzednich generacji.

W ogólnym dorobku Polski Ludowej, w okresie 30 lat jej istnienia, jedno z najważniejszych osiągnięć stanowi rozwój oświaty. „Rewolucja oświatowa minionych 30 lat jest jedną z największych zdobyczy Polski Ludowej” — czytamy w tezach XIII Plenum KC PZPR. Niezaprzeczalne osiągnięcia w zakresie upowszechniania i demokratyzacji oświaty były możliwe dzięki polityce Partii i Rządu Polski Ludowej, zrozumieniu przez nasze społeczeństwo spraw oświaty, pomocy udzielanej przez nie szkole oraz wielkiej ofiarności, zaangażowania i twórczej pracy setek tysięcy nauczycieli, wychowawców i pracowników nauki, zrzeszonych w Związku Nauczycielstwa Polskiego. Kierownictwo Partii i Rządu wielokrotnie podkreślało rolę nauczycieli w rozwoju oświaty i nauki, stwierdzając, że położyli oni ogromne zasługi w odbudowie i rozbudowie szkolnictwa, w wychowaniu młodzieży, w walce o oświatę, o postępową, socjalistyczną szkołę.

Uważaliśmy zatem za celowe, aby zorganizować dzisiejszą Sesję w celu przedstawienia roli ZNP w służbie oświaty i nauczycielstwa w okresie 30-lecia Polski Ludowej i głównych zadań naszej organizacji związkowej

w realizacji wizji Polski, jaka nakreślona została w uchwałach VI Zjazdu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Nie zamierzamy w dniu dzisiejszym omówić całokształtu wkładu naszej organizacji w odbudowę, rozbudowę i unowocześnianie systemu oświatowego. Problem ten wymaga wielostronnych prac badawczych i sądzimy, że podjęty zostanie przez naszych naukowców — działaczy ZNP. Zamierzamy natomiast skoncentrować uwagę na najważniejszych etapach rozwoju naszego systemu oświaty i wychowania oraz przedstawić na tym tle działalność naszej organizacji zawodowej.

Na wstępie — jedno podstawowe stwierdzenie. Kiedy w latach 1944—1945 przystępowaliśmy do budowy na powojennych gruzach nowego życia, jednym z głównych jego fundamentów miała stać się oświata. Twórcy Polski Ludowej rozumieli, że zbudowanie nowego, sprawiedliwego ustroju, wydzwignięcie narodu z zacofania gospodarczego i kulturalnego można dokonać tylko z ludźmi świątymi, o wysokim poziomie wykształcenia ogólnego i zawodowego, głęboko związanymi z własnym narodem i ideami socjalizmu. W ten sposób wprowadzaliśmy w życie poglądy najświatlejszych postaci z naszej historii, realizowaliśmy hasła najbardziej postępowych sił społecznych i nauczycielskiego ruchu zawodowego.

Pierwsze lata odbudowy naszej państwowości wymagały ogromnego wysiłku i poświęcenia całego narodu, w tym i nauczycielstwa. Nie była to sprawa łatwa, ponieśliśmy bowiem wielkie straty, zginęło 30% nauczycieli, w 60% uległ zniszczeniu majątek (trwały szkolnictwa).

Zdziesiątkowani w wyniku terroru i represji okupanta hitlerowskiego nauczyciele, odpowiadając na wezwanie resortu oświaty PKWN, stanęli masowo do pracy nad organizowaniem szkół. Na terenach wyzwolanych, w ślad za posuwającym się frontem, uruchamiano szkoły, przeprowadzano remonty izb lekcyjnych, gromadzono sprzęt szkolny, książki, materiały piśmienne. Po wyzwoleniu całego kraju rozpoczęła się gigantyczna praca nad odbudową i tworzeniem sieci szkolnej.

Szczególne rola przypadła szkole i nauczycielstwu na ziemiach odzyskanych. W ślad za posuwającymi się oddziałami wojska — nauczyciele znaleźli się wśród tych, którzy pierwsi przywracali polskość tysiącom wsi i miast. Przedstawiciele administracji szkolnej byli niekiedy pierwszymi przedstawicielami zorganizowanych władz polskich na tych terenach.

Szkoła na ziemiach zachodnich i północnych stała się jednym z najważniejszych czynników wiążących napływającą ludność z nowym terenem zamieszkania, czynnikiem konsolidującym różne grupy ludnościowe w jedną społeczność. Równocześnie z uruchamianiem szkolnictwa powstawały pierwsze ogniska i oddziały ZNP. Nauczyciele, nie czekając na dyrektywy swych władz związkowych, zwoływali zebrania, wybierali władze ognisk i rozpoczynali działalność społeczno-polityczną.

Jesienią 1944 roku powstały pierwsze okręgi ZNP w Białymstoku, Lublinie i Rzeszowie.

Po wyzwoleniu ziem na zachód od Wisły, w lutym 1945 roku, ujawniło się prezydium, działającej w warunkach okupacji, Tajnej Organizacji Nauczycielskiej (TON), wówczas już — Zarządu Głównego ZNP. Zarząd wydał odezwę do członków ZNP, wzywając ich do jak najściślejszego współdziałania z władzami oświatowymi w przebudowie szkolnictwa oraz w kształtowaniu nowej rzeczywistości. Odezwę tę opublikowano 1 czerwca 1945 roku w pierwszym, po sześcioletniej przerwie, numerze „Głosu Nauczycielskiego”.

Związek stopniowo skupiał w swych szeregach nauczycieli różnych typów szkół i uczelni, członków i działaczy przedwojennych stowarzyszeń nauczycielskich, m.in. Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych czy Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycieli Szkół Powszechnych.

W 1946 roku Zarząd Główny Związku podjął uchwałę o zmianie zasad członkostwa ZNP, do którego od tej chwili mogli wstępować pracownicy fizyczni oraz administracyjni, zatrudnieni w resorcie oświaty. Skupienie w szeregach jednej organizacji związkowej przedstawicieli różnych grup zawodowych i różnego typu placówek stanowiło ważny krok ku pełnej integracji środowiska pracowników oświaty i nauki, sprzyjało kształtowaniu poczucia wspólnoty interesów zawodowych i środowiskowych, a także konsolidacji politycznej. Związek Nauczycielstwa Polskiego przystąpił w tym czasie do Komisji Centralnej Związków Zawodowych, włączając się aktywnie w proces jednoczenia ruchu zawodowego.

Treści życia oświatowego, postawy nauczycieli i charakter działalności Związku były determinowane przez przemiany społeczno-ekonomiczne i wydarzenia polityczne w kraju.

Entuzjazm pierwszych lat odbudowy państwa znalazł swój wyraz w masowym zrywie nauczycieli i ich ogromnym zaangażowaniu w pracy nad tworzeniem — w wielu przypadkach od podstaw — szkół i w rozwijaniu różnych form pracy oświatowej. Jednocześnie podejmowali oni szeroką działalność społeczno-polityczną. Byli wśród tych, którzy dzielili ziemię obszarczą, tworzyli organa administracji państwowej, zagospodarowywali tereny zachodnie i północne, reaktywowali i powoływali do życia organizacje społeczne, polityczne, młodzieżowe, organa samorządowe itp. Działo się to w warunkach ostrej walki z reakcyjnym podziemiem, która rozgrywała się w tym czasie na ziemiach polskich.

Wielu nauczycieli i działaczy oświatowych przypłaciło życiem swą aktywność i zaangażowanie ideowe. Na przykład na Lubelszczyźnie, w samym tylko roku 1944, zginęło 210 działaczy politycznych, w tym 67 nauczycieli — członków PPR. „Głos Nauczycielski” w numerze 8 z 1946 roku pisał: „I znowu giną nauczyciele. Co jakiś czas przychodzą alarmujące wieści o bestialstwach i mordach dokonywanych przez bandy zdziczałych młokosów, mianujących siebie narodowymi siłami zbrojnymi. Strzelają, zabijają [...]. Nocą, bandą, z automatami, granatami, wyciągają bezbronnego człowieka i mordują”.

W latach 1945—1948 tylko na terenie województwa warszawskiego zginęło ponad 50 nauczycieli, którzy pracowali w organizacjach społecznych i politycznych w swym środowisku i popierali władzę ludową. Mimo to działalność zawodowa i społeczna nauczycieli nie słabła, lecz wręcz odwrotnie, nasilała się w toku walki politycznej.

Coraz większy wpływ w ruchu nauczycielskim w tym okresie wywierali nauczyciele — członkowie PZPR, PPS oraz lewicowych stronnictw ludowych; w coraz szerszym zakresie decydowali oni o ideowym obliczu ZNP. Znalazło to wyraz między innymi w wielkich akcjach politycznych pierwszych lat istnienia władzy ludowej.

W trakcie przygotowań do referendum ludowego w czerwcu 1946 roku ogniwa terenowe ZNP prowadziły ożywioną propagandę na rzecz poparcia zgłoszonego programu. Przed wyborami do Sejmu Ustawodawczego w roku 1947 Zarząd Główny ZNP powołał Centralny Komitet Wyborczy, który zwrócił się z odezwą do nauczycieli, by głosowali na listę Bloku Stronnictw Demokratycznych. W wyniku wyborów wielu działaczy związkowych weszło w skład Sejmu. Również uchwalony przez Sejm w lipcu 1947 roku 3-letni plan odbudowy kraju został przyjęty przez aktywny związkowy i nauczycielstwo z gorącym entuzjazmem.

PKWN w swym *Manifeście Lipcowym*, nawiązując do deklaracji programowej PPR z 1943 roku pt. *O co walczymy*, stwierdził, iż „jednym z najpilniejszych zadań PKWN będzie na terenach oswobodzonych odbudowa szkolnictwa i zapewnienie bezpłatnego nauczania na wszystkich szczeblach”. Przymus powszechnego nauczania „będzie ściśle przestrzegany. Polska inteligencja zdziesiątkowana przez Niemców, a zwłaszcza ludzie nauki i sztuki, zostanie otoczona szczególną opieką. Odbudowa szkół zostanie szybko podjęta”.

Program ten był konsekwentnie wprowadzany w życie. Przystąpiono do prac nad tworzeniem nowego systemu szkolnego i określeniem jego oblicza ideowo-politycznego. ZNP już od pierwszej chwili brał aktywny udział w tych pracach. Zasadnicza dyskusja nad koncepcjami organizacyjnymi i programowymi nowego systemu przeprowadzona została na Ogólnopolskim Zjeździe Oświatowym w Łodzi w dniach 18—22 czerwca 1945 roku. Zjazd opowiedział się za stworzeniem w Polsce systemu szkolnego opartego na zasadach jednolitości, powszechności, bezpłatności i obowiązkowości oraz przyjął koncepcję ośmioletniej, jednolitej i obowiązkowej szkoły powszechnej, na której miały się oprzeć licea ogólnokształcące oraz szkoły zawodowe. Zjazd opowiedział się także za upowszechnieniem przedszkoli i wprowadzeniem obowiązkowego wychowania przedszkolnego.

Równolegle z uruchamianiem szkół i placówek oświatowych podjęto prace nad powołaniem do życia szkolnictwa wyższego. Jakie trudności były tu do pokonania, świadczy fakt, iż w czasie wojny i okupacji zniszczono ponad 60% budynków, a prawie całkowicie, bo w 99% — sprzęt,

urządzenia i pomoce naukowe. Nauka polska utraciła około 60% swej przedwojennej kadry.

Zmiana ustroju w naszym kraju otworzyła przed polską nauką nową epokę. Jej symbolem było powołanie już w październiku 1944 roku Uniwersytetu Lubelskiego, do którego zaczęły ściągać ocalałe resztki polskich naukowców.

Wraz z przeobrażeniami ideowo-politycznymi i organizacyjnymi, zachodzącymi w systemie oświatowym, następowało ożywienie działalności ZNP, zwłaszcza w zakresie przygotowania kadr nauczycielskich. Związek stał się rzeczywistym współpartnerem władz szkolnych w realizacji polityki oświatowej i w rozwiązywaniu trudnych spraw związanych z kształceniem i doksztalcaniem kadr nauczycielskich. W grudniu 1945 roku reaktywowano działalność Instytutu Pedagogicznego ZNP w Warszawie. Następnie uruchomiono dwa dalsze instytuty w Katowicach i Wrocławiu. Instytuty ZNP wykształciły setki nauczycieli, którzy w najtrudniejszych dla naszego szkolnictwa latach stanęli do pracy na ważnych i odpowiedzialnych stanowiskach. Działały one do 1950 roku, kiedy przekształcono je w wyższe szkoły pedagogiczne, włączając w system kształcenia nauczycieli prowadzony przez władze oświatowe. W 1946 roku zaczęły pracę — powołane przez Ministerstwo Oświaty — pierwsze wyższe szkoły pedagogiczne w Gdańsku, Krakowie i Łodzi, które miały kształcić nauczycieli ośmioletnich szkół podstawowych.

Główną jednak formą przygotowania nauczycieli były 4-letnie licea pedagogiczne. Uruchomiono również różne formy doksztalcania nauczycieli, jak np. kursy przysposobienia zawodowego, państwowe kursy pedagogiczne, komisje rejonowe dla kształcenia nauczycieli niewykwalifikowanych; wprowadzono też egzaminy uproszczone na nauczycieli szkół średnich, organizowane przy wyższych szkołach pedagogicznych itp.

Usiłowania władz zostały energicznie wsparte przez Związek, który organizował popołudniowe i korespondencyjne wyższe kursy nauczycielskie doksztalcające, kursy dla nauczycieli niewykwalifikowanych, w późniejszych latach zaoczne studia nauczycielskie. Rozwinął również różnorodne formy pomocy studiującym nauczycielom, zwłaszcza w zapewnieniu miejsc w kursach i internatach, w udostępnianiu bibliotek, fundowaniu stypendiów itp. Dzięki tej pomocy poważna liczba nauczycieli o wyższych kwalifikacjach zasilila szkoły i placówki oświatowo-wychowawcze.

Dużą rolę w podnoszeniu kwalifikacji nauczycieli odegrały prowadzone przez Związek konferencje rejonowe. Opracowaniem programu ich działalności oraz określeniem form i metod pracy zajęła się w 1947 roku ogólnopolska narada aktywu ZNP. Należy podkreślić, że w pierwszych powojennych latach konferencje rejonowe stały się podstawową formą masowego doskonalenia nauczycieli, odegrały istotną rolę w upowszechnianiu wiedzy pedagogicznej, w wymianie doświadczeń, w mobilizacji do intensywnej pracy dydaktyczno-wychowawczej.

We wrześniu 1948 roku nastąpiły dalsze zmiany ustrojowo-organizacyjne w systemie szkolnictwa: wprowadzono powszechną, siedmioklasową szkołę podstawową i czteroletnie liceum. Na bazie szkoły podstawowej oparto system szkolnictwa zawodowego.

Odstąpiono od koncepcji szkoły ośmioletniej z uwagi na trudności natury materialnej, szczupłości bazy lokalowej, a przede wszystkim na niedobór kadr nauczycielskich. Ponadto rosnące potrzeby gospodarki narodowej wymagały, by do fabryk i zakładów pracy w możliwie najkrótszym czasie trafiali wykwalifikowani robotnicy.

Budowa podstaw uprzemysłowienia kraju w okresie planu sześcioletniego stworzyła ogromne zapotrzebowanie na wykwalifikowanych pracowników gospodarki narodowej. Spowodowało to konieczność intensywnej rozbudowy szkolnictwa zawodowego oraz różnorodnych form kształcenia zawodowego pracujących. Dla koordynacji wysiłków w tym zakresie powołano w 1949 roku Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego, któremu podporządkowano całą sieć szkół zawodowych.

Równocześnie z tworzeniem nowego ustroju szkolnego podjęta została akcja o doniosłym znaczeniu społecznym, tj. likwidacja analfabetyzmu. W kwietniu 1949 roku Sejm przyjął w tej sprawie odpowiednią ustawę. Dzięki wielkiej ofiarności nauczycieli, działaczy oświatowych, związków zawodowych, organizacji społecznych — do końca 1951 roku analfabetyzm został zlikwidowany jako zjawisko masowe: około 3 milionów obywateli zdobyło umiejętność czytania i pisanie.

Wprowadzenie nowych programów nauczania, opartych na zasadach filozofii marksistowskiej, wymagało odpowiedniego przygotowania nauczycieli, szczególnie w zakresie znajomości podstaw marksizmu-leninizmu i socjalistycznej pedagogiki. Nie mogło to być jednak dokonane bez aktywnego udziału Związku. Warunkiem podjęcia tych prac było wyraźne określenie założeń ideowo-politycznych i programowych ZNP.

Szczególną rolę w tym zakresie odegrał II Zjazd Delegatów w Poznaniu (maj 1948), który w odróżnieniu od zjazdu bytomskiego (listopad 1945) uznał kierowniczą rolę klasy robotniczej, wypowiedział się za zjednoczeniem partii robotniczych i za jednością ruchu zawodowego. W nowo uchwalonym statucie określił pozytywne stanowisko wobec dokonanych i zamierzonych reform społeczno-gospodarczych i ustrojowych, określając w ten sposób linię ideowo-programową ZNP.

Realizując wytyczne II Zjazdu, poszerzone plenum Zarządu Głównego w październiku 1948 roku wysunęło — jako zadanie pierwszoplanowe — sprawę upolitycznienia nauczycielstwa oraz sprecyzowało jego zadania w walce o szkołę socjalistyczną. Podkreśliło również konieczność uzbrojenia nauczycielstwa w nową teorię pedagogiczną, opartą na zasadach marksizmu, oraz sformułowało postulat świeckości szkoły i wychowania.

Na plenum Zarządu Głównego ZNP w październiku 1949 roku podjęta została uchwała w sprawie samokształcenia ideologicznego nauczycieli.

Samokształcenie ideologiczne, którego organizatorem po dzień dzisiejszy jest ZNP, przyczyniło się nie tylko do zdobycia przez ogół nauczycieli podstawowej wiedzy w zakresie marksizmu-leninizmu, lecz również do kształcenia świadomości i postaw nauczycieli. Wyraża się to w prawidłowej realizacji socjalistycznego programu nauczania i wychowania, w aktywnym udziale w pracy społecznej i zaangażowaniu politycznym.

W latach pięćdziesiątych nauczyciele — działacze związkowi i oświatowi — aktywnie uczestniczyli w życiu politycznym i społecznym, między innymi współdziałali w organizowaniu spółdzielczości produkcyjnej na wsi, w akcji zbierania podpisów pod apelem Światowej Rady Pokoju (tzw. *Apelem sztokholmskim*), w ogólnopolskiej dyskusji nad projektem konstytucji, w socjalistycznym współzawodnictwie szkół o najlepsze przygotowanie ich do nowego roku szkolnego itp.

Zagadnienia światopoglądowe i postawa ideowa nauczycielstwa były również jednym z głównych tematów obrad III i IV Krajowego Zjazdu Delegatów. Od tego czasu datuje się szybki rozwój nauczycielskich placówek kulturalno-oświatowych, klubów nauczycielskich, amatorskich zespołów artystycznych, bibliotek pedagogicznych, akcji wycieczek krajoznawczych, imprez artystycznych itp. Wpłynęło to na ożywienie ruchu intelektualnego i kulturalnego nauczycieli oraz ich działalności zawodowej i społecznej. Należy również odnotować fakt, że w maju 1954 roku Prezydium Rządu podjęło uchwałę w sprawie ulepszenia systemu kształcenia nauczycieli. Zmiany spowodowane tą decyzją spotkały się z uznaniem w środowisku nauczycielskim. Były one poważnym krokiem naprzód w zakresie podnoszenia poziomu wykształcenia nauczycieli.

W nowym systemie 4-letnie licea pedagogiczne miały przygotowywać nauczycieli szkół podstawowych dla klas I—IV, zaś nauczycieli klas V—VIII miały kształcić dwuletnie studia nauczycielskie, oparte na podbudowie szkoły średniej, przy których powołano jednocześnie 3-letnie zaoczne studia nauczycielskie. Okres nauki w WSP przedłużono do lat czterech i wprowadzono w nich egzaminy magisterskie. Studia zaoczne w WSP trwać miały 5 lat. Nowy system stworzył również warunki do masowego rozwoju studiów zaocznych, które w następnych latach stały się bardzo popularną formą zdobywania wyższych kwalifikacji.

Ważnym wydarzeniem w życiu ZNP były obchody 50 rocznicy jego powstania. W zorganizowanym w październiku 1955 roku V Jubileuszowym Zjeździe Delegatów ZNP wzięli również udział weterani ruchu nauczycielskiego i uczestnicy zjazdu założycielskiego w Pilaszkuwie w 1905 roku. W przeddzień Zjazdu, w uznaniu zasług dla oświaty i nauczycielstwa, ZNP odznaczony został Orderem Sztandaru Pracy I klasy. Uwaga Zjazdu koncentrowała się wokół problemów kształcenia nauczycieli oraz ich statusu prawnego. Nowa, uchwalona w 1956 roku, pragmatyka wywarła niewątpliwie pozytywny wpływ na ogólną atmosferę w środowisku nauczycielskim i stabilizację kadr.

Zmiany i przeobrażenia w tym zakresie dokonane, szczególnie po październiku 1956 roku, wywarły istotny wpływ na pracę szkoły i działalność ZNP. W warunkach odnowy życia społeczno-politycznego i gospodarczego kraju podjęto w środowisku oświatowym sprawy dalszej przebudowy systemu kształcenia i wychowania. Zasadnicze tendencje przejawiały się w dążeniu do podniesienia poziomu pracy dydaktycznej i wychowawczej każdej szkoły i placówki wychowawczej oraz do ugruntowania ich socjalistycznego i świeckiego charakteru.

Wyrazem tych dążeń były obrady — zorganizowanego w 1957 roku przez Zarząd Główny ZNP — Ogólnopolskiego Zjazdu Oświatowego, w którym wzięło udział 700 nauczycieli, pracowników nauki, działaczy oświatowych i społecznych. W czasie Zjazdu zgłoszono wiele projektów reformy ustroju szkolnego, systemu zarządzania oświatą, treści programowych, metod pracy. Zjazd opowiedział się za kształceniem nauczycieli dla wszystkich typów szkół i placówek wychowawczych na poziomie akademickim. Istotnym osiągnięciem Zjazdu było również wzbudzenie zainteresowania społeczeństwa sprawami oświaty i wychowania.

Ważną inicjatywą związkową i cennym wkładem w dyskusję nad doskonaleniem szkolnictwa stał się, zwołany w styczniu 1959 roku, Krajowy Zjazd Oświaty Zawodowej i Rolniczej. Na Zjeździe postulowano pilną potrzebę rozwoju różnych typów kształcenia oraz dokonania reformy organizacyjno-programowej szkolnictwa zawodowego.

Założenia reformy szkolnej zostały podjęte na VII Plenum KC PZPR w styczniu 1961 roku. Uznano za konieczną dalszą przebudowę treści kształcenia, intensyfikację pracy wychowawczej szkoły i zmianę ustroju szkolnego.

W lipcu 1961 roku Sejm PRL uchwalił ustawę o rozwoju systemu oświaty i wychowania. Stanowiła ona pierwszy w dziejach naszego ludowego ustawodawstwa akt prawny, normujący całość spraw nauczania i wychowania oraz zasady ustroju szkolnego. Ustawa nadała szkole charakter instytucji świeckiej, spełniając dążenia postępowych sfer społeczeństwa i działaczy ZNP. Reforma wymagała olbrzymich nakładów finansowych. Szczególnie palącą sprawą był problem budowy nowych szkół, pracowni, internatów, mieszkań dla nauczycieli. Sytuacja była tym trudniejsza, że reforma szkolna przypadła na okres wyżu demograficznego. Podjęto wówczas wielką społeczną akcję w ramach obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego. W 1958 roku Komitet Centralny PZPR rzucał hasło: „Tysiąc szkół na Tysiąclecie”. Akcja ta spotkała się z niezwykle pozytywnym oddźwiękiem w społeczeństwie, a dzięki jego ofiarności przysporzyła 2500 obiektów oświatowych, w tym 1394 szkoły-pomniki Tysiąclecia oraz 6350 izb mieszkalnych dla nauczycieli. Poważny udział w organizowaniu i przeprowadzaniu akcji wpłat na fundusz SFBS mieli nauczyciele i ogniwa ZNP.

Reforma szkolna, przeprowadzona w latach sześćdziesiątych, w poważ-

nym stopniu spełniła nadzieje, jakie z nią wiązano. Już w roku szkolnym 1967/68 objęto 95,8% uczniów szkół podstawowych nauką w pełnych ośmioklasowych szkołach. W tym samym czasie 85% absolwentów szkół podstawowych kontynuowało naukę w szkołach średnich oraz w zasadniczych szkołach zawodowych i szkołach przysposobienia zawodowego. Był to następny, poważny krok w kierunku realizacji kształcenia na poziomie średnim. W związku z tym wzrosło zapotrzebowanie na wysoko wykwalifikowaną kadrę pedagogiczną. Zreformowano więc system kształcenia i doskonalenia nauczycieli. Rozwinięto system studiów nauczycielskich. Dla przykładu można podać, że w 1968 roku podniosło swe kwalifikacje na studiach dla pracujących 43,5 tys. nauczycieli, w tym 28,5 tys. na zaocznych studiach nauczycielskich.

Związek szeroko rozwijał ruch intelektualny wśród nauczycieli, zwłaszcza w zakresie propagowania nowatorskich idei pedagogicznych, upowszechniania doświadczeń przodujących nauczycieli, podejmowania eksperymentów pedagogicznych, rozwoju czytelnictwa itp. Powołał też Komisję Eksperymentów Pedagogicznych, której zadaniem było m.in. propagowanie wśród nauczycieli idei twórczych poszukiwań, służenie pomocą metodyczną i organizacyjną szkołom, upowszechnianie najlepszych doświadczeń itp. W wielu ośrodkach na terenie kraju powstały kluby nauczycieli nowatorów, rozpoczęto wydawanie biuletynów i materiałów poświęconych krzewieniu postępu pedagogicznego. Nastąpił wzrost zainteresowania i bezpośredniego udziału pracowników nauki — działaczy ZNP na wyższych uczelniach — w procesie doskonalenia systemu oświatowego i w pracy związkowej.

Upowszechnianie i modernizowanie wiedzy pedagogicznej oraz wymiana doświadczeń, poszukiwanie najlepszych form pracy dydaktycznej i wychowawczej stały się jednym z głównych zadań ognisk związkowych. Problematykę tę wielokrotnie podejmowano w procesie samokształcenia nauczycieli na rejonowych konferencjach pedagogicznych, związkowych studiach wiedzy pedagogicznej, kursach wakacyjnych, w pracy klubów nauczycielskich, w działalności kulturalno-oświatowej itp. Szczególną rolę w rozwoju tych form pracy związkowej odegrał konkurs pod hasłem: „Nasze ognisko dobrze pracuje”.

Ważne miejsce w pracy Związku Nauczycielstwa Polskiego w całym okresie jego działalności odgrywały i odgrywają nadal sekcje związkowe. Niektóre z nich mogą już poszczycić się 50-letnią działalnością. Sekcje skupiające doświadczonych nauczycieli-praktyków i specjalistów w sposób kompetentny wypowiadają się w sprawach oświaty i wychowania. Dzięki ich pomocy organizacja nasza może podejmować wiele inicjatyw służących doskonaleniu pracy szkoły i kwalifikacji nauczycieli.

Duży wkład wniosły sekcje w przygotowanie materiałów dla Komitetu Ekspertów. Sekcje spełniają na co dzień doniosłą rolę w realizowaniu polityki oświatowej w stosunku do różnych typów szkół i placówek oświa-

towo-wychowawczych, wnosząc do rozwoju myśli i praktyki pedagogicznej bogate doświadczenie, rozwijają ruch postępu pedagogicznego wśród nauczycieli-praktyków.

Szczególną rolę w działalności ZNP spełnia Sekcja Nauki, skupiająca nauczycieli akademickich i pracowników placówek naukowo-badawczych. W swej codziennej działalności Sekcja troszczy się o systematyczne ulepszanie warunków życia i pracy pracowników szkolnictwa i placówek badawczych, o właściwą atmosferę pracy i kształtowanie socjalistycznych stosunków międzyludzkich, o podnoszenie jakości pracy dydaktycznej i naukowo-badawczej, doskonalenie młodej kadry naukowej itp. Jest ona z ramienia ZNP członkiem Światowej Federacji Pracowników Naukowych.

Podkreślić raz jeszcze należy, że naszej działalności związkowej towarzyszyło zawsze w ciągu lat ogromne zaangażowanie nauczycieli w życie społeczno-polityczne kraju i w pracę na rzecz środowiska. Członkowie ZNP masowo uczestniczyli we wszystkich ważniejszych przedsięwzięciach podejmowanych przez Partię i państwo. Zawsze stanowili i stanowią trzon działaczy organizacji politycznych, społecznych, młodzieżowych, towarzystw kulturalnych itp. Poważny udział nauczycieli odnotowujemy w działalności Frontu Jedności Narodu, w radach narodowych i ich komisjach, w Towarzystwie Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, TKKS, TPD i w organizacjach młodzieżowych. Na szczególną uwagę zasługuje owocnie rozwijająca się od lat współpraca z Ludowym Wojskiem Polskim. Z pomocą wojska organizowane są nauczycielskie zloty turystyczne, rejsy morskie, zloty w jednostkach i szkołach wojskowych, wędrownie plenery literackie i plastyczne oraz wspólne imprezy sportowe, festyny itp. W klubach ZNP i Wojska Polskiego odbywają się spotkania kadry oficerskiej z nauczycielami, na których omawia się problemy wychowania patriotycznego i obronnego. Przedstawiciele wojska coraz powszechniej uczestniczą w kursach wakacyjnych, seminariach, konferencjach pedagogicznych i innych formach szkolenia organizowanego przez ZNP.

Związek nasz działa aktywnie na forum międzynarodowym. Pierwsze kontakty datują się od roku 1946, kiedy to delegacja ZNP uczestniczyła w paryskim kongresie UNESCO, wnosząc propozycję opracowania „Karty Nauczyciela”, przyjętej w roku 1954. ZNP był jednym z założycieli Międzynarodowej Federacji Związków Nauczycielskich, utworzonej w 1948 r.

Delegaci ZNP brali aktywny udział we wszystkich konferencjach międzynarodowych. Zaprezentowany przez ZNP na II Światowej Konferencji w Warszawie w 1957 roku program wychowania młodego pokolenia w duchu pokoju i przyjaźni między narodami spotkał się z dużym uznaniem. Związek nasz wystąpił również z licznymi propozycjami zmierzającymi do ożywienia kontaktów między organizacjami nauczycielskimi, zwłaszcza w zakresie wymiany doświadczeń oświatowo-wychowawczych i dorobku nauk pedagogicznych.

Stojąc na gruncie programu SFZZ oraz dążąc do umocnienia międzynarodowej organizacji nauczycielskiej, ZNP podejmował wiele inicjatyw zmierzających, bezpośrednio i pośrednio, do realizacji celów FISE. W roku 1956 Zarząd Główny ZNP zorganizował 14-dniowe seminarium poświęcone problematyce oświatowo-wychowawczej i związkowej z udziałem przedstawicieli nauczycielstwa z ZSRR, Czechosłowacji, NRD, Francji, Norwegii, Danii, RFN, Portugalii i innych krajów. W 1958 roku przedstawiciele nauczycielstwa z krajów socjalistycznych i kapitalistycznych brali udział w Ogólnopolskim Zjeździe Oświatowym. W roku 1966 obradowała w Warszawie konferencja krajów socjalistycznych, poświęcona zagadnieniom sytuacji socjalnej i uprawnień zawodowych nauczycieli.

W dniach 25—27 września 1974 roku odbyło się w siedzibie naszego Związku pierwsze posiedzenie Międzynarodowego Komitetu Przygotowawczego do Światowej Konferencji Nauczycieli, która odbędzie się w maju 1975 roku w Warszawie. Aktywnie działamy poprzez Sekcję Nauki w Światowej Federacji Pracowników Naukowych.

W całym powojennym okresie swej działalności ZNP przywiązywał wielką wagę do poprawy warunków materialnych i socjalnych kadr oświatowych. Wielokrotnie przedkładał władzom politycznym i państwowym odpowiednie opracowania i propozycje, zmierzające do poprawy sytuacji materialnej oraz warunków pracy nauczycieli i pracowników nauki i oświaty, zawsze wiele troski poświęcał sprawom nauczycieli emerytów.

Oprócz starań o korzystniejsze legislacyjne rozwiązania spraw emerytów — ogniwa związkowe podejmowały wysiłki w celu rozszerzenia pomocy organizacyjnej i finansowej dla emerytów. We wszystkich okręgach i niektórych oddziałach utworzono sekcje emerytów. Systematycznie rosły fundusze na bezzwrotne zasiłki dla nauczycieli, a wśród korzystających z nich około 80% stanowili emeryci. W większości oddziałów utworzony został fundusz pomocy koleżeńskiej. Rozszerzono możliwości korzystania przez emerytów z wczasów i leczenia. W latach 1965—1967 powstały na terenie okręgu katowickiego trzy domy Zasłużonego Nauczyciela (w Gliwicach, Sosnowcu i Mikuszowicach). Domy takie uruchomiono również w Warszawie, Krakowie, na terenie województw krakowskiego, poznańskiego i łódzkiego. Również w innych województwach podjęto starania o uruchomienie tego typu placówek. Zarząd Główny ZNP oddał do użytku nowo wybudowane sanatorium geriatryczne w Jachrance nad Zalewem Zegrzyńskim.

Odnotowujemy obecnie szczególne nasilenie działalności ZNP w zakresie organizacji wypoczynku i lecznictwa dla nauczycieli. Nastąpił znaczny rozwój ośrodków leczniczo-wypoczynkowych, których ZNP posiada obecnie jedenaście, w tym pięć sanatoriów (w Ciechocinku, Jachrance, Krynicy, Nałęczowie i Szczawnicy). Związek ma również sanatorium przeciwgruźlicze w Zakopanem, administrowane przez Ministerstwo Zdrowia

i Opieki Społecznej. Co roku organizowane są wczasy w kilkudziesięciu sezonowych domach wypoczynkowych. Liczba pracowników oświaty i nauki oraz członków ich rodzin korzystających z różnych form wczasów i leczenia wzrosła w latach sześćdziesiątych ponad dwukrotnie; w 1974 roku objęła 200 tys. osób. ZNP posiada na terenie kraju 32 hotele służące nauczycielom, kilkadziesiąt domów nauczyciela i klubów nauczyciela.

Znaczny postęp osiągnięto w zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych nauczycieli. Celem starań władz Związku była przede wszystkim właściwa realizacja przepisów o prawie nauczycieli do bezpłatnego mieszkania na wsi i w osiedlach do 2 tys. mieszkańców. Ponadto Zarząd Główny zabiegał u władz centralnych o przyjęcie generalnej zasady obowiązku zapewnienia przy każdej budującej się szkole pewnej liczby izb mieszkalnych dla nauczycieli oraz o wyodrębnienie dla nich odpowiedniej liczby mieszkań z budownictwa rad narodowych.

Starania Zarządu Głównego i resortu oświaty doprowadziły do przyznania kredytów na pożyczki wspierające budownictwo indywidualne nauczycieli. Ta forma budownictwa stopniowo stawała się coraz bardziej popularna wśród nauczycieli w małych ośrodkach.

Zarząd Główny wspólnie z resortami zgromadził szczegółowe materiały obrazujące stan zasobów mieszkaniowych pracowników oświaty i nauki oraz potrzeby środowiska w tym zakresie. Opierając się na tych materiałach, opracowano program zaspokajania potrzeb mieszkaniowych nauczycieli na lata 1966—1970, a następnie na lata 1971—1975. Program ten uzyskał akceptację władz politycznych i państwowych.

Szczegółowe wytyczne w sprawie zaspokajania potrzeb mieszkaniowych pracowników oświaty i nauki przyjęło Prezydium Zarządu Głównego ZNP we wrześniu 1967 roku. Problemy te były również rozważane przez lokalne władze polityczne, administracyjne, oświatowe i związkowe. Jednakże zahamowanie tempa budownictwa mieszkaniowego w ostatnich latach ubiegłej pięcioletki poważnie utrudniło realizację programów.

Możliwości pełniejszego zaspokojenia potrzeb socjalnych pracowników oświaty i nauki zaistniały po utworzeniu funduszu socjalnego (od 1 maja 1972 roku) i mieszkaniowego (od 1 stycznia 1974 roku). Fakt ten spowodować musi zasadnicze zmiany w podziale zadań między administracją a Związek. W nowej sytuacji polityka socjalna przestaje być wyłącznie domeną Związku. Również obowiązki pracodawcy powiększają się o obszerną dziedzinę spraw socjalnych.

Poważne osiągnięcia odnotowała również nasza organizacja w zakresie poprawy warunków pracy w szkołach, placówkach opiekuńczych i naukowo-badawczych. Rozwinęła się i okrzepła związkowa inspekcja pracy w ogniwach terenowych, sprawowana przez działaczy społecznych. Różne formy szkolenia inspektorów i wszystkich pracowników, dokonywanie przeglądu warunków pracy, przedkładanie władzom administracyjnym wniosków i postulatów w sprawie polepszenia warunków, usuwania za-

grożeń i zapobiegania wypadkom — spowodowały powolną, lecz systematyczną poprawę w tym zakresie.

Działalność ogniw i instancji ZNP na rzecz członków obejmowała i obejmuje także różne formy poradnictwa prawnego, pomoc materialną w szczególnie trudnych sytuacjach, opiekę nad dziećmi członków ZNP, pomoc w organizowaniu zbiorowego żywienia itp.

Zmiany polityczne, które nastąpiły w Polsce po grudniu 1970 roku, wywarły zasadniczy wpływ na kierunek i jakość pracy całego systemu oświatowego, a w związku z tym i całej naszej organizacji zawodowej.

Kierownictwo Partii i Rządu podjęło pracę nad porządkowaniem życia społecznego, nad dalszym rozwojem gospodarki narodowej, nad wydatną poprawą bytu ludzi pracy.

W przeobrażeniach tych specjalne miejsce przeznaczono oświacie i nauce. System oświatowy ma stać się jednym z głównych czynników dynamizujących rozwój społeczny, gospodarczy i kulturalny naszego kraju, a rozwój edukacji narodowej powinien poprzedzać jego rozwój społeczno-gospodarczy. Aby mógł on sprostać tym zadaniom, wymaga gruntownej modernizacji tak w zakresie form organizacyjnych, jak i treści programowych oraz metod pracy dydaktycznej i wychowawczej.

Dlatego też w wyniku jednej z pierwszych decyzji kierownictwa Partii i Rządu powołano do życia Komitet Ekspertów do opracowania *Raportu o stanie oświaty i perspektywach jej dalszego rozwoju*. Kierownictwo Partii i Rządu zdawało sobie sprawę, że kluczem do reformy szkolnej jest kadra nauczycielska, poziom kwalifikacji naukowych i idocowo-pedagogicznych, skład osobowy i zajmowana ranga społeczna. Wszelkie zatem zmiany organizacyjne i programowe w systemie oświatowym powinny być poprzedzone reformą systemu kształcenia nauczycieli, stworzeniem warunków do rekrutacji do zawodu nauczycielskiego wartościowych jednostek oraz warunków wyzwalających aktywność pedagogiczną i społeczną, ambicję podnoszenia poziomu swej wiedzy, doskonalenia metod wychowawczych i dydaktycznych.

Na VI Zjeździe Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, w grudniu 1971 roku, wyznaczone zostały podstawowe kierunki prac w zakresie doskonalenia szkolnictwa: przygotowanie projektu nowego modelu systemu oświatowego; rozwijanie szerokiego nurtu powszechnego doskonalenia szkół wszystkich typów i stopni oraz dążenie do wyrównania poziomu ich pracy. W uchwale zawarte zostały ponadto następujące postanowienia: „Zapewnić należy wzrost społecznej rangi zawodu nauczycielskiego, zwiększyć troskę o poziom ideowy oraz warunki życia i pracy środowiska nauczycielskiego”.

Realizację tych postanowień stanowią *Karta praw i obowiązków nauczyciela* z dnia 27 kwietnia 1972 roku oraz (wydane jednocześnie) rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie płac nauczycieli i nauczycieli akademickich. Wszyscy znamy treść tych obu doniosłych dokumentów.

Opinia nauczycielska słusznie przypisuje *Karcie* znaczenie historyczne dla dalszego rozwoju oświaty w naszym kraju. Uzasadnione jest to faktem, iż *Karta* rozwiązuje nabrzmiałe od wielu lat problemy życia i pracy nauczycieli oraz stwarza jednocześnie warunki do podnoszenia poziomu pracy szkół i placówek oświatowych. Dawaliśmy temu wyraz na plenum Zarządu Głównego ZNP w maju 1972 roku oraz na XI Krajowym Zjeździe Delegatów ZNP w dniach 23—24 października 1972 roku. Podstawowe decyzje Partii i Rządu o doniosłym dla szkoły i nauczyciela znaczeniu stwarzają dla naszej organizacji pole do działania, do aktywizacji wszystkich ogniw ZNP w realizowaniu wspólnych z władzami szkolnymi zadań.

Na tym tle szczególne znaczenie ma działalność każdego ogniw naszej organizacji związkowej, zrzeszającej wszystkich pracowników frontu oświatowego.

„Związki zawodowe są najważniejszą organizacją społeczną w warunkach budowy socjalizmu” — stwierdził na VII Kongresie Związków Zawodowych towarzysz Gierek. Jedność spraw pracy, bytu i wychowania — ta prosta formuła określająca podstawowe funkcje związków zawodowych — wskazuje również rolę i miejsce ZNP w naszym systemie oświatowym.

Biuro Polityczne KC PZPR podjęło w kwietniu 1973 roku uchwałę precyzującą dokładnie te trzy podstawowe i nierozdzielne funkcje związków zawodowych:

— wyzwalanie inicjatyw i aktywności pracowników w celu lepszej i pełniejszej realizacji zadań zawodowych, określonych przez Partię;

— aktywny i skuteczny udział w polepszaniu warunków bytu i socjalno-kulturalnych warunków ludzi pracy, troska o przestrzeganie uprawnień pracowniczych;

— prowadzenie pracy wychowawczej wśród pracujących, mającej na celu rozwijanie poczucia odpowiedzialności za socjalistyczną przyszłość Polski, kształtowanie wzajemnych stosunków, podnoszenie poziomu wiedzy i kwalifikacji zawodowych i ideowo-moralnych, tworzenie poczucia godności i etyki zawodowej.

Te wskazania zawarte w uchwale Biura Politycznego staraliśmy się wdrożyć w praktyczne działanie. W ubiegłym roku braliśmy udział w ogólnonarodowej dyskusji nad *Raportem* Komitetu Ekspertów i projektem Ministerstwa Oświaty i Wychowania w sprawie upowszechniania szkoły średniej.

Udział ZNP w dyskusji zaznaczył się na kilku płaszczyznach. Byliśmy współorganizatorami dyskusji wśród nauczycieli i wychowawców oraz uczestnikami dyskusji środowiskowych. Kilka okręgów ZNP było organizatorami dyskusji problemowych na wybrane tematy. Szczególnie cenny wkład wniosły do dyskusji sekcje związkowe. Uwagi, opinie, wnioski i postulaty formułowane na zebraniach związkowych stanowiły wartość

ciowy materiał merytoryczny, będący wyrazem stanowiska poszczególnych środowisk zawodowych i grup pracowniczych wobec sygnalizowanych zagadnień oraz proponowanych rozwiązań strukturalno-organizacyjnych i modelowych. Zostały one podsumowane na plenum ZG ZNP we wrześniu 1973 roku i wykorzystane przy przygotowaniu ustawy sejmowej o systemie edukacji narodowej.

Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego i jego ogniw terenowe włączały się również aktywnie do wykonywania zadań wynikających z uchwały VI Zjazdu PZPR w zakresie doskonalenia pracy szkół i przygotowywania warunków do wprowadzania w życie zreformowanego systemu oświatowego.

Władze administracyjne podjęły energiczne działania zmierzające do unowocześnienia pracy szkół. Ministerstwo Oświaty i Wychowania opracowało program działania na lata 1972—1975, wytyczający podstawowe zadania w dziedzinie podnoszenia poziomu pracy dydaktyczno-wychowawczej i przygotowanie szkół do wdrażania nowych rozwiązań programowo-organizacyjnych. Resort powołał własne instytuty naukowe, które rozpoczęły intensywne prace nad programami szkolnymi, nowymi podręcznikami i pomocami naukowymi, a także badania nad funkcjonowaniem systemu oświatowo-wychowawczego, problemem etyki młodzieżowej, sprawami kształcenia i doskonalenia nauczycieli.

Z myślą o wyrównaniu poziomu pracy szkół na wsi i w mieście rozpoczęto w roku szkolnym 1973/1974 realizację wielkiej koncepcji tzw. gminnych szkół zbiorczych, placówek wysoko zorganizowanych, posiadających wykwalifikowaną kadrę nauczycielską, dysponującą odpowiednią bazą lokalową i dydaktyczną.

Wdrażanie koncepcji szkół gminnych wymaga rekonstrukcji sieci szkolnej i dostosowania jej do potrzeb terenowych. Wymaga również rozwiązania wielu praktycznych problemów, przede wszystkim właściwej organizacji dowożenia dzieci oraz rozwijania różnych form działalności opiekuńczej. W realizacji tych zadań ZNP wykazuje wielkie zaangażowanie i aktywny udział.

W całokształcie dokonywanych i planowanych zmian szczególnej doniosłości nabiera problem kadr nauczycielskich. Podjęto w styczniu 1973 roku — wspólnie przez Ministerstwo Oświaty i Wychowania, Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz Zarząd Główny ZNP — decyzje w sprawie kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli. Najważniejszym obecnie zadaniem jest zapewnienie w możliwie najkrótszym czasie szkołom i placówkom oświatowo-wychowawczym wysoko wykwalifikowanej kadry nauczycieli specjalistów, z pełnym wyższym wykształceniem.

Od roku 1973/1974 rozpoczęto doksztalcenie nauczycieli pracujących w szkołach wyższych. Obecnie studiuje na dwu pierwszych latach ponad

40 tys. nauczycieli. Do sprawy kształcenia nauczycieli przykładaliśmy w naszej działalności związkowej zawsze wielką wagę. Twierdziliśmy, że jedynie wysoko wykwalifikowany nauczyciel będzie motorem postępu i rozwoju naszej ojczyzny. Podjęcie decyzji doksztalcenia nauczycieli na poziomie wyższym jest więc spełnieniem historycznych już, bo datujących się jeszcze z początku dwudziestolecia międzywojennego, postulatów w tym zakresie.

Pracowaliśmy więc najpierw nad koncepcją kształcenia nauczycieli w uczelniach akademickich, że wspomnę tu tylko propozycje w tym zakresie zgłoszone na plenum ZG ZNP w 1965 roku, a obecnie intensywnie włączamy się w proces doksztalcenia nauczycieli pracujących. Sprawie zwiększenia pomocy nauczycielom studiującym udzielanej przez instancje i ogniwa ZNP poświęcimy zebranie plenarne Zarządu Głównego w końcu bieżącego roku. Już dziś nasza pomoc jest wielostronna. Poczynając od pracy na rzecz tworzenia w uczelniach klimatu życzliwości i pomocy kolegom studiującym — organizujemy dla nich coraz więcej kursów przygotowawczych i wyrównawczych, zwłaszcza w zakresie języków obcych i matematyki, udostępniamy im lokale, stołówki, preferujemy ich w kierowaniu na wczasy, do sanatoriów, przyznajemy zapomogi, ułatwiamy dostęp do podręczników i publikacji, troszczymy się o zapewnienie przysługujących ulg i przywilejów, organizujemy spotkania ze studiującymi, uczestniczymy w lustracjach warunków ich pracy, studiów itp.

Realizacja wielkiego planu podniesienia do poziomu magisterskiego kwalifikacji czynnych nauczycieli zależeć będzie — jak to podkreśliliśmy na odbytym w dniu 31 sierpnia 1974 roku Prezydium Zarządu Głównego ZNP w Ostródzie — przede wszystkim od stworzenia w ich miejscach pracy atmosfery życzliwości i przychylności, odciążenia nauczycieli studiujących od nadmiaru obowiązków, zorganizowania dla nich różnorodnych form pomocy. Tym zbiorowym wysiłkiem winniśmy wykorzystać wielką szansę — która postawiona została dziś przed zawodem nauczycielskim — zapewnienia każdemu nauczycielowi akademickiego wykształcenia, o co walczyli od dziesiątków lat najbardziej światli i postępowi działacze naszego Związku.

W roku bieżącym, w ramach szkolenia ideowo-pedagogicznego, podejmujemy problematykę socjalistycznej etyki, a na tym tle etyki zawodu nauczycielskiego. Pragniemy, aby szkolenie to przyczyniło się do pogłębienia procesu kształtowania socjalistycznych postaw nauczycieli, ich aktywności i zaangażowania społecznego. Zdajemy sobie bowiem wszyscy sprawę, że w ostatecznym rozrachunku o jakości i wynikach pracy szkół, o realizacji założeń reformy oświatowej decydować będzie kadra nauczycielska, jej wiedza, kwalifikacje i umiejętności pedagogiczne oraz wartości etyczne i ideowo-polityczne.

Udział organizacji związkowej w ustalaniu zasad i realizacji polityki oświatowej jest przejawem współodpowiedzialności ZNP za sprawne

funkcjonowanie systemu oświaty i wychowania. Jest to jedna ze sfer tej działalności Związku, w której urzeczywistnia się idea współdziałania ogniw ZNP z organami administracji szkolnej.

W ubiegłym roku — zgodnie z postanowieniami art. 106 *Karty praw i obowiązków nauczycieli* — podjęte zostały prace nad ustalaniem szczegółowych zasad tego współdziałania. Projekt porozumienia między Ministerstwem Oświaty i Wychowania a Zarządem Głównym ZNP był przedmiotem obrad plenum ZG i został podpisany w grudniu 1973 roku. Trwają końcowe już prace nad przygotowaniem porozumienia z Ministerstwem Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki.

Podnoszenie poziomu pracy szkół, kształcenia, dokształcania i doskonalenia nauczycieli, sprawy pracownicze, sprawy socjalne — oto tereny wspólnych działań. Akcentowanie jedności celów i dążeń administracji i Związku nie zawsze oznacza identyczność poglądów i opinii na temat konkretnych problemów oraz form i metod działania. „W takich sprawach, jak zatrudnienie, płace, warunki pracy i warunki socjalne załóg, stosunki między przełożonymi i podwładnymi, czasami trudno uniknąć różnicy zdań. Nie ma w tym nic nienaturalnego. Chodzi o to, aby te różnice i sprzeczności nie przeradzały się w stany napięć, zatruwających atmosferę pracy [...]. Usuwanie w porę powodów napięć, niedopuszczanie do konfliktów i rozwiązywanie spraw spornych w interesie wspólnej sprawy — to główny sprawdzian dobrej pracy związków zawodowych i administracji, a zarazem świadectwo politycznej i społecznej działalności załóg”. Te słowa I sekretarza KC PZPR — wygłoszone na VII Kongresie Związków Zawodowych — najlepiej określają charakter i atmosferę tej współpracy.

* * *

Działalność Związku w okresie 30-lecia Polski Ludowej ściśle wiązała się z całokształtem życia kraju i narodu, z zachodzącymi przeobrażeniami społeczno-politycznymi, gospodarczymi i kulturalnymi. Organizacja nasza wносиła realny wkład w demokratyzację systemu oświaty i nauki, w wypracowywanie kształtu rozwiązań organizacyjnych i treści edukacji narodowej. Pełniąc rolę współgospodarza oświaty i współpartnera władz administracyjnych w realizacji zadań oświatowych, ZNP stawiał sobie za cel nadrzędny — kojarzenie strategicznych celów politycznych i interesów państwa z interesami pracowników oświaty i nauki.

Udział Związku w realizacji polityki oświatowej wyrażał się w pobudzaniu i rozwijaniu społecznych inicjatyw pracowników oświaty i nauki, wyzwalaniu ich aktywności, mobilizowaniu do lepszej pracy. Do tej sfery działalności związkowej przywiązywaliśmy i będziemy przywiązywać szczególną wagę, zwłaszcza obecnie, gdy przed szkołą i nauczycielem stają nowe, coraz ambitniejsze zadania. Ich wykonanie wymagać będzie pełnej

mobilizacji sił i wyzwolenia wszystkich rezerw, które tkwią w naszym środowisku.

Gruntowna reforma systemu oświatowego, stanowiąca fundamentalny warunek szybszego i wszechstronnego rozwoju naszej socjalistycznej ojczyzny, jest dziś dla całego społeczeństwa sprawą najwyższej wagi.

Dzieląc z władzami troskę i odpowiedzialność za dalsze losy oświaty w Polsce, organizacja związkowa nadal będzie dążyć do wytyczania najważniejszej drogi rozwiązywania problemów oświatowych, socjalnych i kulturalnych środowiska pracowników oświaty i nauki, do wypełniania swych społecznych obowiązków.

Jednocześnie świadomi jesteśmy, że autorytet naszego Związku zależy od aktywności wszystkich ogniw ZNP — od Zarządu Głównego po ognisko, od pełnego włączenia się do realizacji zadań, jakie nie stały dotychczas przed żadnym pokoleniem polskich nauczycieli.

СОЮЗ ПОЛЬСКОГО УЧИТЕЛЬСТВА В XXX-ЛЕТИЕ ПНР

Союз польских учителей возник в результате социальных освободительных движений трудящихся в буржуазном обществе в условиях национальной революции. С начала своего существования (возник в 1905 г.) Союз был представителем профессиональных и социальных интересов объединенных в нем членов. Идеология и социальная программа Союза прошла эволюцию на пути сближения с идеологией левого общественного крыла, а также с рабочим классом и его партией. За глубоко патриотические и интернационалистические акценты деятельности в межвоенный период Союз подвергался репрессиям со стороны польской и иностранной буржуазии, а со светскими лозунгами официально боролась церковная иерархия.

Патриотическая позиция Союза польских учителей и его членов, а также всех польских учителей проявилась во время гитлеровской оккупации, принимая форму организованного активного сопротивления, каким было подпольное обучение, начало которому положила Подпольная организация учителей, созданная передовыми деятелями Союза. Учителя участвовали в начинаниях и инициативах самых прогрессивных и патриотических социальных и политических группировок, стремившихся создать народную власть в лице Крайовой Рады Народовой (декабрь 1943 г.). Участие учителей в разработке просветительной программы Польского комитета национального освобождения, опубликованного в Манифесте ПКНО (июль 1944 г.) явилось осуществлением лозунгов, провозглашаемых Союзом польских учителей в межвоенный период. Условия для осуществления просветительной программы, соответствующей потребностям народа, создала лишь Народная Польша. Всеобщая, светская, начальная школа, широкий доступ молодежи в средние, профессиональные и высшие школы, ликвидация неграмотности — вот задачи, которые Союз и все польские учителя считали основными и которые осуществлялись в период восстановления страны на военных развалинах.

Деятельность Союза польских учителей в период тридцатилетия Народной Польши концентрировалась в следующем:

1) Идеино-педагогическое и политическое совершенствование учителей путем организованного и целеустремленного самообразования, оказывание помощи учителям в повышении профессиональных квалификаций и самостоятельная организация разно-

образной по форме деятельности, целью которой явилось бы повышение квалификаций (курсы, семинары, Высшие учительские курсы, Учительские училища, Педагогические институты, Курсы педагогических знаний).

2) Создание условий организационного и программного порядка для развития самодетельности учителей (клубы, хоры и вокально-инструментальные ансамбли, драматические кружки, кружки художников, литературные клубы, кружки художественного чтения, и т.п.) спортивной и туристской деятельности.

3) Участие в постоянном процессе совершенствования системы национального просвещения, организации и опрос мнения профсоюзного актива, профсоюзных секций и всех учителей относительно-существенных для просвещения и воспитания, а также самых учителей вопросов (съезды учителей, профессиональные семинары, обсуждение проектов основных документов, предопределяющих облик просвещения и науки, правовой статус учителей и работников науки).

4) Предприятие действий, имеющих целью улучшение материального положения работников просвещения и науки, их социальных и бытовых условий, а также условий работы. Союз вел и ведет разнообразные формы кредитной и денежной помощи, обеспечивает лечение и отдых (кассы взаимопомощи и займов для работников, кассы дружеской взаимопомощи, постоянные и сезонные дома отдыха, санатории). Организация и оказание помощи учителям-пенсионерам, забота о них, о улучшение их материального состояния — было и до сих пор является принципом деятельности Союза польских учителей.

5) Создание вместе с другими профсоюзами и общественными организациями социальных фондов помощи школам и учителям (забота предприятий и учреждений о школах, кампании сбора средств на общественный Фонд стройки школ и общежитий, общественные починки и т.п.).

6) Совершенствование и улучшение внутриорганизационной деятельности, рациональное ведение финансового, инвестиционного и издательского хозяйства.

Деятельность Союза польских учителей в период тридцатилетия Народной Польши свидетельствует о том, что Союз вносил творческий и конструктивный вклад во все существенные начинания, способствовавшие развитию просвещения и науки, а также был выразителем социальных и профессиональных интересов членов и работников, принимая активное участие в жизни польского профессионального движения и в жизни международных союзов учителей.

POLISH TEACHERS' UNION ON THIRTIETH ANNIVERSARY OF POLISH PEOPLE'S REPUBLIC

The Polish Teachers' Union formed in the wake of working people's social independence in a bourgeois society when Poland did not exist as a sovereign state. Since it was formed in 1905 it represented the professional and social interests of its members. The Union's ideological and social platform evolved towards the ideology of the social left and towards the working class and its party. The Union was victimized by the Polish and foreign bourgeoisie between World War I and II for the deeply patriotic and internationalist elements in its activity, while its lay elements were officially combatted by the church hierarchy.

The patriotic attitude of the Union, of its members and of all Polish teachers manifested itself during the Nazi occupation in the form of an active resistance movement, that is, secret teaching initiated by the Secret Organization of Teachers formed by the Union's leading members. Teachers participated in the activities of the most progressive and patriotic social and political parties, leading to the forma-

tion of people's government in the shape of the Country's National Council (Dec. 1943). The participation of teachers in the development of the Polish National Liberation Committee educational programme, announced in the Committee's Manifesto (July 1944), was the realization of the proposals proclaimed by the Union between the wars. The conditions necessary to realize the educational programme corresponding to the nation's needs were created by the People's Poland. Universal, lay, free elementary education, wide access of young people to secondary, vocational and higher education, abolition of illiteracy: these tasks were recognized by the Union and by Polish teachers to be basic. They were carried out efficiently while the country was reconstructed after wartime devastation.

The activity of the Polish Teachers' Union during People's Poland 30 years concentrated on the following:

1. Ideological-pedagogical and political improvement of teachers through organized and planned self-training, assisting teachers in raising their professional skills, together with independent conducting of various professional courses (seminars, Higher Courses for Teachers, Teachers' Colleges, Pedagogy Institutes, Pedagogical Knowledge Colleges).

2. Creating organizational and programme conditions for organizing and developing teachers' participation in the arts (clubs, choirs, orchestras, singing, theatre, plastic arts, declamation, literary clubs, etc.), sports and tourism.

3. Participation in the on-going process of perfecting national education, organizing and gathering the opinion of the Union's activists, of the Union's sections and of all teachers in matters important for education and for the teaching profession (educational congresses, professional seminars, discussions on the drafts of documents dealing with education and science, with the legal status of teachers and of scientists).

4. Undertaking activities aimed at the improvement of education and research workers' financial situation and social conditions, also working conditions. The Union has conducted various forms of credit and grant assistance, of holiday and health services (Employees Grant and Loan Fund, Mutual Assistance Fund, permanent and season rest houses, sanatoria). Assistance to teachers-pensioners and providing them with thoughtful care together with attempts to improve their financial situation has been a principle of the Union's activity.

5. Together with other unions and social organizations, the Teachers' Union makes up the social front to assist schools and teachers (sponsorship movement by working establishments for school, collecting money for the social School and Boarding House Construction Fund, free labour, etc.).

6. Improvement and perfecting of activities within the organization, improvement of financial, investment and publishing activity.

The activity of the Polish Teachers' Union during the thirty years of People's Poland strengthens the conviction that the Union has participated creatively and constructively in all essential undertakings dealing with the growth of education and science, has been a spokesperson for the social and professional interests of its members and employees, has participated actively in the life of the Polish professional movement and of international teachers' unions.

PRZEMÓWIENIE MINISTRA OŚWIATY I WYCHOWANIA JERZEGO KUBERSKIEGO *

Drogie Koleżanki i Koledzy!

Sesja dzisiejsza ma szczególny charakter i szczególne znaczenie. Mamy ocenić 30-letnią drogę, przebytą przez Związek Nauczycielstwa Polskiego, drogę jak najściślej związaną z losami polskiej oświaty i naszego narodu.

Znajdą się na tej sali koledzy, którzy przed 30 laty ocalili z pożogi wojennej, organizatorzy podziemnego frontu oświatowego, członkowie ruchu oporu, którzy na pierwszym skrawku wyzwolonej ojczyzny, w pierwszym odruchu patriotycznych uczuć z uzyskanej wolności, przystępowali do organizowania szkół, uważając to za swój najważniejszy obywatelski i nauczycielski obowiązek.

Do nich dołączali potem — często prosto z pociągów — z transportami ludowego Wojska Polskiego, z transportami ludzi z hitlerowskich więzień, obozów koncentracyjnych, z przymusowych robót — inni. Rozpoczynali pracę w warunkach potwornych zniszczeń wojennych, braku elementarnych środków do organizowania szkół, często o głodzie i chłódzie, nie pytając o zapłatę, o wynagrodzenie za pracę. Prowadzili naukę w szkołach, podejmowali działalność społeczną w nowo tworzonych radach, organizacjach, w warunkach ostrej walki politycznej, kiedy nieraz za aktywny udział w tworzeniu nowego życia groziła kula od reakcyjnego podziemia.

Te lata bohaterskiej pracy czekają niewątpliwie na pióra utalentowanych pisarzy, filmowców, malarzy i innych twórców, na dokładne utrwalenie przez naukowców. Zaslugują bowiem na wierną pamięć narodową, służyć mogą jako znakomity materiał w kształtowaniu patriotycznych postaw młodych pokoleń.

Dobrze się więc stało, że Zarząd Główny ZNP zorganizował dzisiejszą Sesję i że w referacie prezesa tyle miejsca poświęca się tym latom. Tylko bowiem na tle tych lat, zdając sobie sprawę z warunków startu, możemy oceniać wielkość przebytej drogi.

Przypomnę niektóre liczby: 3-krotnie wzrosła w stosunku do 1944/45 roku liczba uczących się w szkołach. Szczególnie imponujący jest rozwój

* Niniejszy tekst został opublikowany w nr 43 „Głosu Nauczycielskiego” z dn. 27 X 1974 roku.

szkolnictwa zawodowego. W porównaniu ze stanem w latach 1944/45 blisko 25-krotnie zwiększyła się liczba uczniów w szkołach zawodowych.

W 1974 roku około 94 procent absolwentów szkół podstawowych podjęło naukę w szkołach stopnia ponadpodstawowego, przy czym około 40 procent uczy się w pełnych szkołach średnich.

Liczba nauczycieli wzrosła z 69,2 tys. w 1944/45 do 390 tys. w 1973 roku, a więc ponad sześciokrotnie. W okresie 30-lecia wybudowaliśmy ponad 19 tys. nowych obiektów dla różnych typów szkół i placówek oświatowo-wychowawczych oraz blisko 90 tys. izb mieszkalnych dla nauczycieli, głównie na wsi.

Nakłady państwa na inwestycje szkolne wyniosły łącznie około 95 mld złotych. O dynamice rozwoju oświaty świadczą szczególnie nakłady na wydatki bieżące, które w latach 1955—1974 wzrosły pięciokrotnie i wynoszą na bieżący rok 34 mld złotych.

Rozwoju i dorobku oświaty nie można jednak mierzyć tylko danymi liczbowymi. Trzeba także wziąć pod uwagę zmiany i przeobrażenia, które system szkolnictwa spowodował w strukturze społecznej, poziomie kwalifikacji zawodowych, w poziomie kultury narodowej, w rozwoju nauki, oraz zmiany w świadomości, postawach i przekonaniach ideowo-moralnych ludzi pracy miast i wsi w naszym kraju.

Komitet Ekspertów, oceniając dorobek systemu oświaty i wychowania, stwierdził między innymi: „W świetle tych faktów odbudowa naszego systemu oświaty i wychowania oraz jego dynamiczny rozwój należą do największych osiągnięć Polski Ludowej, stymulujących postęp w dziedzinie gospodarki i kultury narodowej”. Nasz I sekretarz KC PZPR towarzyszył Edward Gierkowi w czasie przemówienia z okazji 30-lecia PRL w Sejmie — potwierdził i rozwinął wkład polskiej szkoły i polskiego nauczycielstwa w dorobek 30-lecia.

Osiągnięcia te były możliwe dzięki polityce władz Polski Ludowej, które uczyniły oświatę jednym z głównych fundamentów przeobrażeń społecznych, gospodarczych i kulturalnych w odrodzonej Polsce, realizując tym samym postulaty najbardziej postępowych dążeń społecznych w naszej historii. O jakości i wynikach pracy szkoły decydują jednak przede wszystkim ludzie w niej zatrudnieni. Stara prawda pedagogiczna mówi, że duszą każdej szkoły jest nauczyciel. Znalazła ona potwierdzenie i w latach Polski Ludowej.

Jest naszą nauczycielską dumą, że od pierwszych dni istnienia władzy ludowej nauczyciele — członkowie ZNP — stanęli do gigantycznej pracy nad odbudową naszego szkolnictwa ze zniszczeń wojennych, do budowy życia na nowych, socjalistycznych zasadach. Historia powojennych lat wykazała, że ZNP dobrze służył sprawie szkoły polskiej i sprawie zawodu nauczycielskiego. Na terenie Związku powstawały nowe koncepcje organizacyjne i programowe systemu oświatowego, szczególnie w zakresie kształcenia nauczycieli, przeprowadzano dyskusje nad reformami szkol-

nymi, wysuwano propozycje rozwiązywania podstawowych trudności szkolnictwa i zawodu nauczycielskiego.

Jednocześnie ZNP był szkołą kształcenia zaangażowanego aktywu oświatowego, miejscem, gdzie prowadzono szeroką działalność w zakresie kształcenia socjalistycznej świadomości, poglądów, przekonań ideowo-pedagogicznych ogółu nauczycieli. I dzisiaj trudno byłoby mówić o realizacji nowych, ambitnych zadań w zakresie doskonalenia obecnego systemu oświatowego, wyrównywania dysproporcji w zakresie poziomu i wyników nauczania i wychowania, przebudowy struktury szkoły wiejskiej oraz wypracowywania koncepcji organizacyjnej i programowej przyszłej, zreformowanej szkoły — bez pełnego udziału wszystkich ogniw i wszystkich członków ZNP.

Szczególną przy tym rolę do odegrania ma ZNP w wielkim planie kształcenia, doksztalcania i doskonalenia nauczycieli. Podzielim pogląd kolegi prezesa na tę sprawę w przedstawionym referacie. Uważam za w pełni uzasadnione hasło wysuwane w publikacjach „Głosu Nauczycielskiego”, że nie ma w tej chwili dla ZNP i wszystkich, którzy zajmują się oświatą i wychowaniem, sprawy ważniejszej niż pełny udział wszystkich ogniw Związku Nauczycielstwa Polskiego w podnoszeniu poziomu kwalifikacji kadr nauczycielskich.

Wszyscy jesteśmy członkami ZNP — od nauczycieli przedszkola po ministrów, wszyscy pragniemy, aby stan nauczycielski zajął wysoką, należną nam z tytułu pełnionych funkcji rangę społeczną. Zależać to będzie niewątpliwie od ciągłego zapewniania nauczycielom odpowiednich warunków życia i pracy, a wiemy, jak wielką troską otacza zawód nauczycielski kierownictwo Partii i Rządu, jak wiele podjęto w ciągu ostatnich trzech lat decyzji dla rozwiązania wielu podstawowych problemów życia i pracy nauczycieli.

Musimy jednak pamiętać, że ranga ta zależać będzie w bardzo poważnym stopniu i od nas samych, od nauczycieli, od wyników naszej pracy, od wykonania zadań dydaktycznych i wychowawczych, wynikających z reformy systemu edukacji narodowej. Zdajemy sobie wszyscy doskonale z tego sprawę, że dobrze wykonać te zadania będzie mógł tylko nauczyciel z pełnym, wyższym wykształceniem.

Nie bez znaczenia jest również fakt, iż uzyskanie wyższego wykształcenia wiąże się ze znaczną dodatkową podwyżką płac. W interesie więc szkoły polskiej, wysokiej rangi społecznej zawodu nauczycielskiego, w interesie każdego nauczyciela leży dobre przeprowadzenie wielkiego programu doksztalcania, który zresztą społeczność nauczycielska przyjęła z pełnym zrozumieniem i aprobatą. Nie mieliśmy bowiem w całej historii szkolnictwa ani w latach międzywojennych, ani w okresie powojennym tak masowego pędu do podwyższania kwalifikacji, jaki obserwujemy obecnie. Tę wielką szansę dla nauczycieli i, sądzę, dla nas, ZNP, musimy wykorzystać. Wy zaś, seniorzy naszego Związku, macie prawo do wielkiej

satysfakcji z realizacji wszystkich wieloletnich postulatów w tej dziedzinie.

Od naszego aktywnego udziału w tej sprawie, od zorganizowania konkretnych form pomocy dla nauczycieli studiujących, którzy w najbliższych latach stanowić będą około 20 procent ogółu nauczycieli, zależy będzie ich stosunek do swej organizacji zawodowej i autorytet tej organizacji w społeczeństwie.

Tych kilka uwag i refleksji chciałbym dołączyć do obrad Sesji, poświęconej 30-letniej działalności naszego Związku, jako członek tej organizacji. Należę do pokolenia, które kwalifikacje nauczycielskie zdobyło i swą pracę rozpoczęło dopiero w Polsce Ludowej w latach pięćdziesiątych.

Z tym większym też szacunkiem chylę czoło przed starszymi kolegami, posiadającymi chlubną przeszłość zapisaną walką o wydzwignięcie mas pracujących z upośledzenia społecznego, walką o wolność, o prawo do oświaty dla wszystkich dzieci polskich, którzy w Polsce Ludowej uczyli mnie i moich kolegów i następne, kolejne pokolenia służby narodowi polskiemu i wierności ideom socjalizmu.

Przemawiam jako człowiek, któremu kierownictwo Partii i Rządu zleciło kierowanie resortem, na którego działalność, na każde posunięcie, kierowane są oczy całego społeczeństwa i z którego pracą związanych jest tyle postulatów, życzeń i nadziei. Zdaję sobie sprawę, że powierzone mi zadania można wykonać tylko wspólnym, solidarnym wysiłkiem, systematyczną, wytrwałą pracą całej nauczycielskiej społeczności, zorganizowanej w ZNP. Historia 30-lecia ZNP, uzyskane przez szkołę wyniki, ogromne zaangażowanie nauczycieli w realizację polityki oświatowej władz Polski Ludowej, wysokie obywatelskie wyrobienie i głębokie umiłowanie szkoły, młodzieży i ojczystego kraju — są gwarancją, że postawione nam nowe, trudne, ambitne zadania dobrze i razem wykonamy.

Składam wszystkim nauczycielom, obecnym na tej sali — od nauczycieli przedszkoli po nauczycieli akademickich — najgorętsze wyrazy podziękowań i uznania w imieniu Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Prezydium PAN i swoim własnym.

BRONISŁAW RATUS

Zielona Góra

Przez ziemie zachodnie i północne, zwane dawniej Ziemią Odzyskaną, określa się całe terytorium odzyskane przez Polskę w 1945 r., łącznie z obszarem byłego Wolnego Miasta Gdańska.

Powierzchnia tych terenów wynosi 102,7 tys. km², co stanowi około 1/3 powierzchni kraju. Ludność polska na tych ziemiach według danych pierwszego sumarycznego spisu ludności z 1946 r. wynosiła około 1/5 ludności Polski, a obecnie stanowi ponad 1/3.

Analiza statystyki oświatowej naszego kraju z wyodrębnieniem obszarów ziem zachodnich i północnych upoważnia do stwierdzenia, że tzw. scholaryzacja narodu na wszystkich szczeblach kształcenia w państwowym systemie szkolnym w całym 30-leciu PRL posiadała na omawianych obszarach znacznie wyższą dynamikę od przeciętnych porównywalnych danych dla całego kraju. Zarówno liczba uczniów, jak i nauczycieli na ziemiach zachodnich i północnych, w związku z ruchami migracyjnymi w pierwszych 3 latach niepodległości, wzrosła o około 300%, a na niektórych terenach nawet więcej, co wskazuje na niezwykle wysoką dynamikę odbudowy szkolnictwa na tym terenie.

W odbudowie szkolnictwa polskiego na Ziemiach Odzyskanych wielkie zasługi miała także organizacja ZNP. Wydaje się, że do głównych problemów wyróżniających proces powstawania tu organizacji związkowej zaliczyć należy:

1. Tylko w jednostkowych przypadkach na obszarach tych byli nauczyciele miejscowi z okresu międzywojennego, gdyż i przed wojną z powodu szykan i prześladowań niemieckich szkolnictwo polskie na tym obszarze nie dysponowało zbyt dużą liczbą pedagogów. W okresie terroru hitlerowskiego zostali oni w większości wymordowani. W związku z tym po 1945 r. praktycznie prawie wszyscy nauczyciele przybyli na te ziemie wraz z osiedlającą się ludnością.

2. Na tym terenie, bez względu na przynależność polityczną nauczycieli, wszyscy oni bez wyjątku spełniali doniosłą rolę społeczno-polityczną, którą nałożyła na nich historia. Rola ta polegała na tym, że szkoła

* Oprócz autorów opublikowanych poniżej tekstów — głos w dyskusji zabrali: Wawrzyniec Dusza z Warszawy i Szymon Kędryna z Katowic.

była na ogół jedyną placówką państwową, w której spotykała się ludność przybyła tu z różnych stron kraju i świata. Nawet komitet rodzicielski był często pierwszą organizacją społeczną, w której skupiali się nie znani sobie rodzice dla rozwiązywania wspólnych problemów.

3. Mniej więcej przez pierwsze 3 lata niepodległości na ziemiach zachodnich i północnych głównymi hasłami wychowawczymi były: patriotyzm i związana z nim dziejowa misja Polaków, przywracająca te tereny polskości, oraz duma z powrotu tych obszarów do Macierzy. Także na tym obszarze nauczyciele znajdowali się na pierwszej linii ówczesnej walki klasowej.

Do głównych utrapień oświaty należały wówczas brak nauczycieli, zniszczony majątek szkolny, brak książki polskiej. Rozwój placówek kształcących nauczycieli był na tym obszarze bardziej dynamiczny niż w innych dzielnicach. Wymienię tu chociażby jako przykład, że pierwsze po II wojnie światowej zarządzenie Ministra Oświaty z 1945 r., opublikowane w „Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Oświaty” w 1945 r. w sprawie otwarcia nowych szkół, w tym liceów pedagogicznych, dotyczyło zorganizowania takiej placówki od sierpnia 1945 r. w Wolsztynie, przeniesionej następnie do Sulechowa.

Treści patriotyczne oraz hasła na rzecz szybkiej repolonizacji omawianego obszaru towarzyszyły także początkom działalności ZNP. Związkowy ruch nauczycielski został tu zorganizowany od podstaw, a zarządy okręgu ZNP powstały już w 1945 roku.

Oficjalne wznowienie działalności ZNP nastąpiło tu od lutego do sierpnia 1945 roku. Pierwsze zjazdy okręgowe odbyły się: w dniach 29—30 VI 1945 r. w Gdańsku, 25—26 VI 1945 r. w Katowicach, 21—22 X 1945 r. w Olsztynie, 1—2 VII 1945 r. w Poznaniu, do którego należał duży obszar ziem zachodnich, 10—11 XI 1945 r. w Szczecinie, 18—19 XI 1945 r. we Wrocławiu.

Proces organizowania oddziałów powiatowych został zakończony w 1946 roku. W tamtych latach z pewnością jednym z ważnych kryteriów dojrzałości politycznej nauczycieli było ich zaangażowanie w szeregach PPR, większe niż w innych dzielnicach kraju. Tak np. we wrześniu 1948 r. w Szczecińskim było 520 nauczycieli — członków PPR, w Olsztyńskim — 370, we Wrocławskim — 1320, w Katowickim — 1564, zaś w Rzeszowskim — 360, w Warszawie — 170, w woj. warszawskim — 347, w Lubelskim — 357, w Krakowskim — 322.

Odrębność ziem zachodnich i północnych uwidoczniła się wyraźnie szczególnie w całym pierwszym 15-leciu PRL. W latach pięćdziesiątych zakończył się bowiem proces zasiedlania tych ziem i kształtowania się oblicza naszego społeczeństwa. Mniej więcej już od 10 lat ziemie te żyją tymi samymi problemami, którymi żyje cały kraj, a ich proces integracji z Macierzą stał się faktem. Olbrzymia rola nauczycieli była tu bezsporna.

Chwała polskim nauczycielom, że wnieśli wielki wkład w integrację tych terenów i w wychowanie nowej generacji Polaków, w przywrócenie tych ziem oraz ludzi na nich mieszkających narodowi i państwu polskiemu.

WOJCIECH POKORA

Warszawa

Pragnę zabrać głos na temat prac, jakie były podejmowane w minionym 30-leciu i są kontynuowane nadal, aby uchronić od zapomnienia to wszystko, co stanowi szczególnie rozdział historii naszego Związku i zawodu nauczycielskiego w Polsce. Chodzi o gromadzenie różnego rodzaju dokumentacji i podejmowanie opracowań dotyczących działalności oświatowej i wychowawczej, jaka była prowadzona przez całe 5 lat okupacji hitlerowskiej.

Po wyzwoleniu sprawa ta bardzo absorbowwała terenowe ogniwa związkowe i ogół nauczycieli, którzy ofiarnie pełnili swoją patriotyczną służbę w latach straszliwego terroru. Przy okazjach zjazdów, narad, konferencji, kursów wskazywano na konieczność przekazywania następnym pokoleniom nauczycielskim i całemu społeczeństwu możliwie pełnego obrazu tych zmagani.

Z aprobatą i uznaniem odnoszono się do wszelkich poczynani w tym zakresie ze strony pracowników naukowych, ogniw związkowych czy poszczególnych działaczy oświatowych, wspomagano prowadzenie badań i gromadzenie materiałów. W wyniku tych wielorakich inicjatyw powstał w minionym 30-leciu poważny dorobek w formie różnego rodzaju publikacji.

W większości publikacje te ukazują przebieg i osiągnięcia konspiracyjnej działalności oświatowej w poszczególnych środowiskach. Stanowią więc bardzo cenne przyczynki do całego obrazu walki prowadzonej na froncie oświatowym. Opracowana na zlecenie ZG ZNP i Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego *Bibliografia oświaty polskiej w okresie II wojny światowej i okupacji hitlerowskiej* wykazuje, że do 1972 r. ukazało się na ten temat ponad 470 tzw. druków zwartych, czyli książek i broszur, oraz przeszło 1140 artykułów.

Ten pokaźny niewątpliwie plon nie stanowi jednak — jak oceniono — pełnego i wszechstronnego obrazu wkładu nauczycieli w walkę z hitlerowskim okupantem. Z tych względów ZG ZNP, działając w ścisłym porozumieniu i przy współpracy z Ministerstwem Oświaty i Szkolnictwa Wyższego oraz ZG ZBoWiD-em, podjął szeroko zakrojoną akcję gromadzenia materiałów oraz opracowywania monografii, obrazujących przebieg i rezultaty ruchu oporu na froncie oświatowym.

W listopadzie 1970 r. wystosowano do wszystkich zarządów okręgów i oddziałów ZNP, kuratoriów i wydziałów oświaty oraz zarządów okręgów i oddziałów ZBoWiD-u pismo, mające charakter apelu, zawierające także konkretny plan zamierzeń w tym zakresie na najbliższy okres.

Pozwolę sobie przytoczyć wyjątki tego apelu: „Zarząd Główny ZNP w porozumieniu z Ministerstwem Oświaty i Szkolnictwa Wyższego oraz ZG ZBoWiD-u postanowił podjąć prace związane z zebraniem i opracowaniem dostępnych materiałów dotyczących wkładu nauczycieli w walkę z okupantem hitlerowskim w okresie II wojny światowej. Działalność ta, chociaż stanowi chlubną kartę zawodu nauczycielskiego w Polsce, nie została dotychczas w pełni i wszechstronnie opracowana. W związku z tym Zarząd Główny ZNP zwraca się do wszystkich zarządów oddziałów i okręgów ZNP, aby przy współudziale administracji szkolnej i kół ZBoWiD-u podjęły opracowanie w odniesieniu do swego terenu następujących tematów: *Tajna i jawna oświata jako forma walki z okupantem oraz Walka i martyrologia nauczycieli polskich w latach 1939—1945*. Podstawą do opracowania pierwszego tematu będą: ankieta Ministerstwa Oświaty z 1946 r., dotychczasowe opracowania oraz dodatkowo zebrane materiały. Inicjatorom tych badań zależy na tym, aby każdy powiat i miasto wydzielone dopracowały się monografii tego tematu. Po zakończeniu prac nad materiałami powiatowymi zarządy okręgów przystąpią do opracowań okręgowych, które powinny być wydane w odrębnych publikacjach. Po zakończeniu prac w okręgach Zarząd Główny ZNP we współpracy z Min. Oświaty i Szkoln. Wyższego i z ZG ZBoWiD-u zajmie się ostatecznym opracowaniem obydwu tematów dla całego kraju.

We wstępie do *Bibliografii oświaty w okresie II wojny światowej i okupacji hitlerowskiej*, o której wspominałem, zaznaczono, że wydanie tej pionierskiej pracy, mimo jej braków i usterek, było konieczne i jak najbardziej aktualne ze względów na ogromne zainteresowanie historyków, działaczy oświatowych, okręgowych i powiatowych komisji historycznych oraz piszących prace magisterskie i doktorskie tematyką tajnej oświaty. Należy podkreślić, że na wyraźny wzrost tych zainteresowań oraz powstawanie w szerszym zakresie konkretnych inicjatyw w kierunkach gromadzenia i opracowywania materiałów na ten temat zasadniczo wpłynęło w poważnym stopniu pismo-apel z listopada 1970 roku.

Jak przebiega realizacja zamierzeń zawartych w tym piśmie? Zakończona została akcja weryfikacji i uzupełniania ankiet z 1946 roku. Prace te, mające zasadnicze znaczenie dla realizacji ogólnego planu, przeprowadziły ogniwa powiatowe Związku. Sprawdzone i uzupełnione dane zostały naniesione na nowe formularze ankiet. Blisko 14 tys. tych zweryfikowanych ankiet zgromadzono i zabezpieczono w archiwum ZG ZNP. Drugi egzemplarz pozostał w powiatach jako materiał do opracowań monograficznych i zestawień zbiorczych.

Sprawdzanie i uzupełnianie danych zawartych w ankietach z 1946 r.

dało w sumie poważne rezultaty. Przybyła też pewna liczba nowych kwestionariuszy z tych miejscowości, w których z różnych powodów w 1946 r. ankiet nie wypełniono.

Należy jednak nadmienić, że, niestety, nie wszystkie ogniwa związkowe przeprowadziły te podstawowe prace z należytą troskliwością i wnikliwością. Niektóre ogniwa ograniczyły się tylko do przepisania danych na nowe formularze. Mimo to zweryfikowane ankiety są obecnie najbogatszym źródłem danych o jawnym i tajnym nauczaniu na poziomie szkoły podstawowej i średniej w latach okupacji.

Opierając się na materiałach Komisja Historyczna ZG ZNP przygotowuje obecnie publikację pt. *Tajne i jawne szkolnictwo w okresie okupacji w liczbach*. Będzie to zestawienie powiatami, województwami i w skali kraju danych liczbowych, zawartych w weryfikowanych ankietach. Liczby dotycząca uczącej się młodzieży w szkołach jawnych i na tajnych kompletach w poszczególnych latach okupacji. Przed paroma dniami GUS zakończył sumowanie liczb na swoich maszynach. Publikacja będzie więc pewnego rodzaju przewodnikiem po materiałach ankietowych. Zostanie ona udostępniona zainteresowanym instytucjom i placówkom naukowym oraz ogniwom związkowym.

Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że zestawienia nie dają pełnego obrazu liczby dzieci i młodzieży pobierającej naukę w okresie okupacji. Przy przeprowadzaniu weryfikacji na niektórych terenach nie zdołano zebrać brakujących danych liczbowych. Mimo to sporządzone zestawienia liczbowe są obecnie najbardziej miarodajnym materiałem, pozwalającym orientować się, jaki był zasięg nauczania na poziomie szkoły podstawowej, zawodowej oraz gimnazjum i liceum ogólnokształcącego w okresie okupacji.

Z pewnym opóźnieniem przebiegają prace monograficzne dotyczące poszczególnych powiatów czy dzielnic. Ostatnio ZG ZNP zwrócił się bezpośrednio do powiatowych rad zakładowych ZNP z prośbą o przyspieszenie opracowań monograficznych i nadesłanie egzemplarzy maszynopisu tych opracowań do archiwum ZG ZNP w terminie do końca bieżącego roku. Liczyć należy, że w opracowaniach monograficznych będą także pełniejsze dane na temat liczby uczniów i nauczycieli.

Tak więc zweryfikowane ankiety i opracowania monograficzne stanowiąc będą niewątpliwie ważny zbiór dokumentacji dotyczącej ruchu oporu na froncie oświatowym. Równoległe z tymi pracami poszczególne ogniwa związkowe opracowują *Księgi pamiątkowe*, obrazujące martyrologię nauczycieli na danym terenie. Niektóre województwa, jak np. katowickie, już wydały drukiem takie *Księgi*, oddając w tej formie hołd tym, którzy życiem przypłacili najazd i okupację hitlerowską.

Jak już nadmieniałem, w programie zawartym w piśmie-apelu z listopada 1970 r. założono, że po zakończeniu prac nad opracowaniami powiatowymi zostaną sporządzone i wydane jako oddzielne publikacje opraco-

wania wojewódzkie, a ZG ZNP zajmie się ostatecznym opracowaniem obydwu tematów dla całego kraju. Jak widać, mamy jeszcze sporo do zrobienia w tej sprawie.

Powinniśmy się zdobyć na taki wysiłek organizacyjny i zapewnienie niezbędnych środków, aby te zamierzenia zostały w pełni zrealizowane. Zbliżyła się siedemdziesiąta rocznica powstania naszego Związku. Myślę, że jedną z form uczczenia tego jubileuszu powinno być wydanie zaplanowanych publikacji o tajnym nauczaniu jako wyraz hołdu złożonego tym wszystkim, którzy tworzyli ruch oporu na froncie oświatowym: nauczycielom, młodzieży i ich rodzicom. W ten sposób — jak zaznaczono w piśmie-apelu — uchronimy od zapomnienia i ukażemy przyszłemu pokoleniom bohaterski wysiłek nauczycieli i wkład całego społeczeństwa w zachowanie polskości i wychowanie młodego pokolenia Polaków w okresie okupacji hitlerowskiej.

FELIKS KULEJ

Warszawa

W działalności ZNP w okresie 30-lecia PRL piękną kartę stanowi ściśle współdziałanie z Ludowym Wojskiem Polskim w dziele patriotyczno-obronnego wychowania młodego pokolenia. Współdziałanie to przybrało konkretną zinstytucjonalizowaną formę z chwilą podpisania w 1964 r. umowy o współpracy między ZG ZNP a Głównym Zarządem Politycznym WP.

Współpraca ludowego wojska z nauczycielstwem nie zaczęła się jednak z chwilą podpisania umowy. Posiada ona znacznie dawniejszą, bogatą i ugruntowaną tradycję. Jej narodziny sięgają okresu walk o Polskę Ludową. Wówczas to w ogniu walki narodowo-wyzwoleńczej rodziły się tak pięknie dziś owocujące podwaliny naszej współpracy. Później krzepła ona i umacniała się w trosce o rozkwit kraju i przyszłość naszej młodzieży.

Pamiętamy także lata pięćdziesiąte, trudny okres masowej edukacji kadry zawodowej Ludowego Wojska Polskiego. Wielce nam wówczas pomogli nauczyciele, podejmując trud nauczania w licznych wieczorowych liceach ogólnokształcących dla wojskowych oraz specjalnie powołanych wojskowych ośrodkach kształcenia ogólnego.

Na podstawie zdobytego przez kadrę zawodową średniego wykształcenia mogło silnie rozwinąć się w następnych latach wojskowe szkolnictwo wyższe. Dziś szcycimy się tym, że 43% ogółu oficerów naszej armii posiada wyższe wykształcenie. Pamiętamy wszakże o tym, że osiągnięcie tego wysoce korzystnego stanu nie byłoby możliwe bez efektywnej pomocy władz oświatowych i nauczycielstwa.

Z uznaniem i satysfakcją odnotowujemy także pracę oświatową nauczy-

cieli prowadzą w ciągu ostatnich lat wśród rodzin wojskowych oraz z żołnierzami zasadniczej służby wojskowej. Sprawia ona, że rokrocznie tysiące żołnierzy w toku służby w wojsku uzupełnia wykształcenie podstawowe, uczęszcza na rozmaite kursy szkolące specjalistów w wielu zawodach przemysłowych i rolniczych, zdobywając tam wiedzę fachową i umiejętności wielce przydatne gospodarce narodowej.

Kadra zawodowa naszej ludowej armii czuje się wraz z nauczycielami ważną częścią składową ogólnokrajowego frontu walki o wychowanie młodego pokolenia. Ta wspólnota celów jest podstawowym źródłem naszej owocnej współpracy. Z satysfakcją też stwierdzamy, że umowa o współpracy między wojskiem a nauczycielstwem oraz kreślone na jej podstawie coroczne programy współdziałania są konsekwentnie i z wielkim pożytkiem dla obu stron realizowane.

Na uwagę zasługuje rozmach współpracy wojska z nauczycielstwem. Każdego roku organizowane są przez jednostki wojskowe wspólnie ze szkołami i ogniwami ZNP setki imprez — spotkań, narad, prelekcji, wybieżek, festynów, zawodów sportowo-obronnych itp., które swym zasięgiem obejmują dziesiątki tysięcy nauczycieli, młodzieży, żołnierzy. Jest to nurt współpracy najbardziej cenny i potrzebny, w jego orbicie bowiem można z powodzeniem kształtować wiele cennych wartości wychowawczych, o których obszernie i wnikliwie mówiono na VII Plenum KC PZPR w sprawie wychowania młodzieży.

Korzystając z okazji, składam żołnierskie podziękowanie całemu stanowi nauczycielskiemu za ofiarną pracę na rzecz patriotycznego i obronnego wychowania młodzieży, za stałe krzewienie zasad powszechnej obronności, za zaangażowanie nauczycieli w sprawę umacniania siły obronnej ludowej Rzeczypospolitej.

STANISŁAW ŁUKOWSKI

Opole

Reprezentując środowisko nauczycielskie i związkowe województwa, które jest pod względem obszaru najmniejsze, a zarazem posiada swój poważny i stale rosnący wkład w osiągnięcia gospodarki narodowej, i to zarówno w dziedzinie rolnictwa, jak i przemysłu. Region opolski i jego szkolnictwo są jednocześnie jednym z najbardziej specyficznych w kraju, na co złożyły się liczne uwarunkowania historyczne i wynikające z nich przyczyny współczesne.

Był to region pozostający przez pięćset lat pod panowaniem niemieckim, którego wynaradawiające i eksterminacyjne ostrze uzewnętrzniło się ze szczególną siłą w okresie hitlerowskiej III Rzeszy. Konsekwentna i uporczywa germanizacja spotykała się z nie mniej upartym odporem rodzimej ludności i jej najbardziej ideowych przedstawicieli. Znane są

przykłady niezwykle ofiarnej walki o szkołę polską, polski język i kulturę; w tych jakże specyficznych warunkach udawało się wydawać czasopisma polskie, organizować wycieczki do Polski, skutecznie walczyć o umysły i serca polskiej młodzieży. Najwyższym wyrazem patriotycznych i historycznie słusznych dążeń były trzy wielkie czyny zbrojne śląskiego ludu, jakie wstrząsnęły nie tylko organizmem Rzeszy niemieckiej, lecz także sumieniem świata, który z uwagą odtąd śledzić musiał bohaterskie dążenia śląskich patriotów. Wiemy jednocześnie, że ta walka z naporem niemieckim była niezwykle trudna i często łączyła się z wieloma dramataми ideowymi, a nawet rodzinnymi.

Wielką i piękną kartę historii tej ziemi zapisały kobiety śląskie. W okresie „hitlerowskiej nocy” setki działaczy społecznych, zwłaszcza nauczycieli, dostawało się do obozów koncentracyjnych, a także oddawało swe życie za polskość, za rozpowszechnianie książek polskich, np. *Pana Tadeusza*, *Potopu* czy *Ogniem i mieczem*. Na terenie Opolszczyzny występowały wszystkie formy walki i ruchu oporu skierowane przeciwko hitleryzmowi, jakie miały miejsce w innych regionach kraju, o czym świadczą różne, prowadzone szczególnie w ostatnich czasach, badania, w dużym stopniu prowadzone przez nauczycieli Opolszczyzny pod egidą Komisji Historycznej. Musimy też pamiętać o tym, że w stosunku do innych terenów naszego państwa właśnie tu, na Ziemi Opolskiej, znajdowała się największa liczba hitlerowskich obozów koncentracyjnych i obozów pracy przymusowej, zasilających wojenną gospodarkę i przemysł III Rzeszy. Tu dokonywane liczne akty sabotażu znajdowały swe często nieoczekiwane konsekwencje już na liniach niemieckich frontów, przyczyniając się w jakimś stopniu do klęski hitleryzmu. Dla dziesiątków tysięcy jeńców wojennych najróżniejszych narodowości Ziemia Opolska była miejscem gehenny, stając się w dzisiejszym świecie nieprzemijającym symbolem tragicznego ostrzeżenia dla wszystkich narodów świata, podobnie jak tragiczne pamiątki rozsiane jakże gęsto po całym naszym kraju. I ta dramatyczna wspólnota wojennego losu Opolszczyzny i Macierzy staje się tu jakby potwierdzeniem narodowej i historycznej jedności, ofiarą pieczętującą przełomowy akt powrotu tych ziem do Polski.

W styczniu 1945 r., gdy na te tereny wkraczała zwycięska Armia Czerwona, w miastach i wsiach Ziemi Opolskiej rozbrzmiewały pełne uniesienia słowa roty: „Nie rzucim ziemi...” Powrót polskich sztandarów i orłów przyjmowany był z najszczerzym wzruszeniem. Natychmiast po przejściu frontu przystąpiono do uruchamiania szkół, w jakże trudnych warunkach kraju, po którym przetoczyła się wojna. Szkolnictwo powoływano do życia niemal „z niczego”, bez najprostszych pomocy naukowych i narzędzi szkolnych. Do tego dzieła przystąpili przybywający wraz z ekipami repatriacyjnymi nauczyciele z Krakowa, Rzeszowa, Poznania i Częstochowy, przy wydatnej pomocy ludności i ówczesnych władz. Trud i bezprzykładne poświęcenie tych pionierów oświaty na Śląsku Opolskim doprowadziły

niebawem do rozpoczęcia normalnej nauki szkolnej i szeroko zakrojonej akcji repolonizacyjnej wśród tej części młodzieży i dorosłych, którym hitlerizm zdołał odebrać to, co najcenniejsze — ojczysty język.

Ziemia Opolska powróciła jednak do Macierzy ze swymi największymi skarbami bogactw naturalnych i miejsc pracy, a przede wszystkim — jak mówi Osmańczyk — „ludzie powrócili do ojczyzny” i oni to właśnie — Polacy — byli tym najwyższym dobrem, które przetrwało i zasiłło organizm zniszczonej ojczyzny.

W pracy związkowej na Opolszczyźnie od samego początku odnotować można bogate formy pracy, kontynuowane do dziś, których celem było podnoszenie kwalifikacji nauczycieli, ich wykształcenia, podstawy ideowo-politycznej, wdrażanie ich do nowoczesnych form nauczania i prowadzenia wydajnej pracy patriotycznej i ideowo-wychowawczej, do realizacji zadań szkolnictwa w gminach. Nauczyciele Opolszczyzny dorobili się własnych wydawnictw, w których publikuje się spory zestaw materiałów ważnych dla oświaty, wychowania i spraw związkowych.

Ostatnio przybyła na Opolszczyznę delegacja nauczycieli z RFN. Delegacja przyjechała „popatrzeć” i... rozczarowała się mocno. Pisma RFN wmawiały swoim nauczycielom, nie od dzisiaj, bzdurne i tendencyjne informacje, wykrzywiające obraz naszej rzeczywistości. To, co spotkali na Opolszczyźnie, co zobaczyli, było obaleniem wielu rewizjonistycznych mitów, tak charakterystycznych dla zachodnioniemieckiej propagandy. Zobaczyli polskie przedszkola, szkoły, wyższe uczelnie i inne placówki oświatowo-wychowawcze. Zapoznali się z pracą szkół i ich wyposażeniem, z pracą i codziennym życiem naszych nauczycieli. Stanęli po raz pierwszy w dziejach wobec jednolitego społeczeństwa żyjącego na tej ziemi, zjednoczonego patriotyczną wspólnotą celów. Zastali sieć punktów konsultacyjnych i uczelnie stacjonarne dla młodzieży, wśród której niegdyś penetrował Wehrmacht i która w planach III Rzeszy miała być tylko niewolniczą siłą roboczą.

Do protokołu składam szersze omówienie pracy ZNP na Opolszczyźnie w XXX-lecie PRL.

WACŁAW WOJTYŃSKI
Warszawa

Na Sesji poświęconej XXX-leciu ZNP godzi się poświęcić chwilę uwagi sprawie tak doniosłej, jaką w życiu Związku była jego działalność pedagogiczna. W okresie międzywojennym ZNP rozwinął przecież szeroką akcję wydawniczą, służącą szkole i nauczycielowi w skali nigdzie nie spotykanej. Dlatego z chwilą ujawnienia się ZNP po II wojnie światowej trzeba było podjąć ją na nowo, gdyż wyniszczone okupacją szkolnictwo polskie oczekiwało zewsząd pomocy.

Organizacja nasza liczy sobie już prawie 70 lat, przy czym połowę jej życia obejmuje trzydziestolecie wraz z latami okupacji i działalnością TON-u. W tym długim skądinąd rozdziale naszych dziejów nie brak heroicznych wysiłków i heroicznych momentów. W pierwszych trzech latach po roku 1945 u steru działalności pedagogicznej Związku stanęła — dobrze znana nauczycielstwu przedwojnemu — Maria Grzegorzewska. Za jej kierownictwa doszło do trafnej i słusznej transpozycji pewnych nurtów działalności pedagogicznej z okresu międzywojennego w okresie powojennych warunków życia. Ale na nową działalność nie składały się jedynie rzeczy dawne, lecz także, i przede wszystkim, inspiracje aktualne, służące zaspokajaniu potrzeb, które dyktowała szkoła odradzającego się z ruin kraju.

Zanim doszło do zwołania I Zjazdu Delegatów, trzeba było zająć się pilnymi przygotowaniem do nowego roku szkolnego oraz wziąć udział w pracach nad zasadniczą reformą szkolnictwa. Na Zjeździe Oświatowym w Łodzi w 1945 r. Związek zaprezentował słuszne stanowisko w podstawowych kwestiach, opowiadając się za 8-letnią szkołą podstawową, ale jednolitą dla miasta i dla wsi, oraz 4-letnim liceum ogólnokształcącym. Opowiedział się też zdecydowanie za przyjmowaniem do zawodu nauczycielskiego kandydatów po co najmniej 4-letnim gimnazjum. Trudne warunki życia, ogromne braki w zasobie budynków szkolnych na wsi, luki nie do szybkiego nadrobienia w zakresie osobowym i rzeczowym — wszystko to spowodowało obniżenie stopnia organizacyjnego szkół podstawowych z lat 8 do 7; liceum ogólnokształcące stało się jednak zakładem 4-letnim.

Uplłynęło kilkanaście lat, zanim weszła w życie ustawa o 8-klasowej szkole podstawowej z 15 VII 1961 r., zwana „ustawą o rozwoju oświaty i wychowania”.

Fakt ten został poprzedzony zainspirowaną przez ZNP szeroką dyskusją ogólnonarodową. Inspiracje zasadnicze padły jednak na Zjeździe Oświatowym ZNP w maju 1957 roku. Wielce zasłużeni, a już dziś nie żyjący, działacze związkowi — Teofil Wojeński, Kazimierz Maj, Stanisław Kwiatkowski, Tadeusz Pasierbiński, Marcin Kacprzak oraz wielu innych — odegrali na Zjeździe tym przewodnią rolę. Wskazywano wówczas wyraźnie dziedziny oświaty, które wymagały rychłej interwencji ze strony władz oświatowych. W samym Związku przywrócono odpowiednią rangę pracy pedagogicznej, reaktywowano działalność sekcji zawodowych, zorganizowano ponownie Wydział Pedagogiczny, zaczęto wydawać czasopisma nauczycielskie, ruszyły z miejsca rejonowe konferencje pedagogiczne w ogniskach.

Gdybyśmy chcieli ująć pracę Związku w minionym XXX-leciu w jakąś syntezę, to nie ulega wątpliwości, iż można wyróżnić w jej obrazie dwa zasadnicze rozdziały: pierwszy to przygotowanie warunków do pełnego upowszechnienia 7-klasowej szkoły podstawowej i do kształcenia nauczy-

cieli na szczeblu średnim; drugi to doprowadzenie do powstania szkoły 8-klasowej i stworzenia szkolnictwa pedagogicznego pomaturalnego.

Stoimy dziś u progu nowego rozdziału dziejów Związku. Będziemy realizowali wkrótce 10-letnią powszechną szkołę średnią. Nauczyciele kształcą się już na uniwersytetach i w WSP, co było gorącym marzeniem Związku Nauczycielstwa Polskiego w całej jego historii. Działalność pedagogiczna Związku ulegnie zapewne istotnym modyfikacjom. Samokształcenie nauczycieli będzie miało charakter bardziej indywidualny, mniej instytucjonalny. Główną motywacją do jego podejmowania nie będzie już tylko chęć zdobycia kwalifikacji formalnych.

STANISŁAW MICHAŁSKI

Poznań

Dotychczasowe publikacje dotyczące zawodowego ruchu nauczycielskiego nie stanowią podstawy do opracowania pełnej syntezy. Najlepiej jest opracowana ta problematyka do 1918 roku. Wyniki badań nad dziejami zawodowego ruchu nauczycielskiego tego okresu — wsparte kilkoma rozprawami lub opracowaniami materiałowymi — mogą stanowić podstawę do opracowania syntezy.

Niezwykle interesujący okres międzywojenny posiada wiele luk, które czekają na swoich autorów. Z punktu widzenia współczesnych potrzeb teorii i praktyki pedagogicznej do najistotniejszych tematów zasługujących na opracowanie zaliczyłbym: a) udział w rozwoju pedagogiki i jej szczegółowych specjalizacji, a głównie nowatorskich poczyniń w zakresie teorii wychowania, dydaktyki i metodyk szczegółowych, b) wkład w rozwój koncepcji kształcenia, dokształcania i doskonalenia nauczycieli, c) inspirującą rolę Związku Nauczycielstwa w rozwój prac naukowo-badawczych nauczycieli, szczególnie w zakresie badań regionalnych i metodyki nauczania, d) udział w opracowaniu koncepcji szkoły jako środowiska wychowawczego, e) udział w opracowaniu profilu kształcenia w różnych typach szkół z punktu widzenia potrzeb gospodarki i kultury narodowej oraz f) społeczne uwarunkowania procesów wychowawczych w różnych środowiskach. Jest to problematyka „żywa”. Jej przydatność z punktu widzenia aktualnych potrzeb teorii i praktyki pedagogicznej jest szczególnie cenna, zwłaszcza w okresie realizacji nowej reformy systemu edukacji narodowej.

Próba opracowania wymienionych powyżej zagadnień może pomóc do ukazania adekwatnej genealogii współczesnej teorii i praktyki pedagogicznej. Postulat ten wypływa z podstawowych założeń metodologii badań historycznych. Inspirują one historyczną metodę badania współczesnych zagadnień — ukazywanie drogi ich powstania oraz poszczególnych etapów ich rozwoju.

Z powyższych tez wynikają określone konsekwencje metodologiczne, a mianowicie:

1. Historycy zajmujący się dziejami zawodowego ruchu nauczycielskiego nie mogą pozostawać obojętni wobec współczesnej teorii i praktyki pedagogicznej; znajomość tych zagadnień dopomaga im do bardziej wnikliwego ukazywania procesu dziejowego minionej rzeczywistości pedagogicznej oraz formowania prawidłowości i praw rządzących jego rozwojem.

2. Wyniki badań z historii zawodowego ruchu nauczycielskiego powinny być znane — przynajmniej częściowo — przez pedagogów — teoretyków i praktyków, jeśli pragną oni ukazywać genealogię współczesnej teorii i praktyki pedagogicznej — prowadzić rzeczowy „dialog” z przeszłością.

3. Historia wychowania, w której zakres wchodzi problematyka zawodowego ruchu nauczycielskiego, ukazując genealogię współczesnej teorii i praktyki pedagogicznej, może z powodzeniem pełnić funkcję integracyjną pomiędzy minioną a współczesną teorią i praktyką pedagogiczną.

Opracowanie historii zawodowego ruchu nauczycielskiego z tego punktu widzenia będzie przydatne współcześnie. Dodajmy, że omówione powyżej postulaty metodologiczne nie stanowią wyrazu poglądów tej czy innej osoby; uprawomocnia je refleksja nad metodologią nauk historycznych.

Rozwój zakładów kształcenia nauczycieli stwarza zapotrzebowanie na tego typu opracowania. Ponadto dodajmy, że w niedługim czasie stanemy wobec konieczności kształcenia nauczycieli dla szkół o specjalizacji kierunkowej jako ogniwa przejściowego z 10-letniej obowiązkowej szkoły ogólnokształcącej na studia wyższe; dla tego typu szkół nauczyciele powinni mieć przygotowanie na poziomie doktorskim. Już obecnie pojawia się uzasadniona potrzeba rozbudzania wśród refleksyjnie pracujących nauczycieli zainteresowań naukowo-badawczych. W tej dziedzinie dużą rolę mogą spełniać zakłady kształcenia nauczycieli. Tu widzę wprost nieograniczone możliwości podejmowania do opracowania szczegółowych tematów z zakresu historii zawodowego ruchu nauczycielskiego w poszczególnych regionach kraju. Jest to — jak sądzę — jedno z zadań instancji Związku Nauczycielstwa Polskiego, który może odegrać inspirującą rolę w tej dziedzinie. W tym kierunku została zaprogramowana praca m.in. w Komisji Historycznej w środowisku poznańskim. Jeśli zostaną stworzone dobre warunki do tej działalności, to — być może — w najbliższych latach wielu nauczycieli zakończy swą pracę zdobyciem stopnia naukowego. Ten kierunek działalności wymaga intensywnej pracy ze strony instytutów w resorcie oświaty i wychowania oraz pomocy ze strony pracowników wyższych uczelni kształcących nauczycieli. Te zadania będą mogły być zrealizowane pod warunkiem, że władze oświatowe docenią ten problem i stworzą dla nauczycieli, pragnących podnosić swe kwalifikacje do poziomu doktorskiego, optymalne warunki.

W realizacji tego zadania będą mogły partycypować Komisje Histo-

ryczne funkcjonujące przy instancjach ZNP, jeśli pozyskają do pracy nauczycieli i pracowników naukowo-dydaktycznych szkół wyższych, którzy nie będą ograniczać swych funkcji do mniej lub bardziej udolnego zbierania materiałów, lecz przystąpią do pracy naukowo-badawczej. To pierwsze zadanie należy do wyspecjalizowanej służby archiwalnej i nie może być zadaniem ogniw związkowych i współpracujących z nimi nauczycieli. Być może, że przy Zarządzie Głównym ZNP warto byłoby powołać komórkę naukowo-badawczą na wzór Zakładu Historii Partii lub Zakładu Historii Ruchu Ludowego, która pełniłaby funkcję inspirującą, koordynującą i integrującą pokaźny zespół badaczy, zajmujących się historią zawodowego ruchu nauczycielskiego. W wypadku niemożliwości powołania takiej komórki Zarząd Główny ZNP mógłby zlecić opracowanie dziejów zawodowego ruchu nauczycielskiego zespołowi przy jednej z wyższych uczelni.

JERZY BIERNACKI

Katowice

Wspomnienie z okresu tajnego nauczania w Janowie i w Złotym Potoku: tajne nauczanie prowadziło 3 nauczycieli — kol. M. Jokielowa, wysiedlona z Warszawy, kol. dr Zygmunt Janikowski i kierownik zespołu kol. J. Biernacki. Ogółem mieliśmy 12 uczniów. Głównym ośrodkiem tajnego nauczania było mieszkanie na folwarku dóbr Raczyńskich w Złotym Potoku, obok siedziby ośrodka wypoczynkowego SS, którego komendantem był major Dunkel, znany z wrogiego stosunku do ludności polskiej.

Spotkanie moje z majorem Dunkelem nastąpiło w lipcu 1944 r., podczas przygotowywania przez Niemców okopów, do których kopania zapędzano okolicznych mieszkańców. W lipcowe, słoneczne popołudnie wracałem szosą z siostrzeńcem z kąpielii i wtedy z opłotków folwarku pokazał się Dunkel z żołnierzem uzbrojonym w karabin. Usłyszałem wezwanie majora Dunkela: *Komm hier!* Powoli i trochę opieszale podeszliśmy do niego. Zażądał „Kennkarty” — miałem taką kartę, wystawioną przez gminę Janów jako pracownik leśny.

Kiedy przeczytał ją niemiecki komendant, zmienił się na twarzy i wrzasnął: *Eandit!* Zrozumiałem, że wziął mnie za oficera partyzantów. Mimo grozy sytuacji i myśli, że może również coś wie o moim kierowaniu tajnym nauczaniem i chce nas aresztować o 200 m od miejsca codziennych spotkań, nastąpiła taka reakcja, że roześmiałem się i łamaną niemiecką odpowiedziałem: *Warum Bandit?* — *ich arbeite hier*. Pokazałem las i budynki administracji, gdzie była właśnie siedziba SS, a w lesie tym żywicowano sosny. Uratowała mnie jednak legitymacja siostrzeńca, pracownika sklepu „Rolnik” w Janowie. To uspokoiło Niemca i oddał nam do-

kumenty, mówiąc: „Sprawdź i zobacz, jak tam pracujecie”. Tak uniknęliśmy wysyłki do obozu lub natychmiastowego rozstrzelania.

Po wojnie rozpocząłem pracę pedagogiczną w śląskich Technicznych Zakładach Naukowych w Katowicach, a od 1950 r. w Politechnice Śląskiej. Od 1946 r., od stycznia, pracuję społecznie w ZNP jako organizator ruchu krajoznawczo-turystycznego i sportowego oraz kulturalno-oświatowego wśród nauczycielstwa katowickiego. W ciągu 28 lat zorganizowaliśmy przeszło 1100 różnych imprez, w czym około 600 wycieczek i 56 obozów i kursów narciarskich, 150 foto-wystaw krajoznawczych, 160 wieczornic z reportażami z wycieczek krajowych i zagranicznych, ilustrowanych przezroczami. W imprezach tych wzięło udział około 30 000 osób.

RYSZARD STANKIEWICZ

Zielona Góra

Zwartość i prężność ruchu nauczycielskiego oraz poważny dorobek ZNP w XXX-leciu Polski Ludowej mają swe źródło m.in.: w zjednoczeniu różnych organizacji nauczycielskich, przewyciężeniu tendencji dezintegracyjnych i w przyznaniu praw członkowskich pracownikom administracji szkolnej.

ZNP po wznowieniu działalności w Polsce Ludowej zajął się w latach 1945—1947 integracją rozbitego ruchu nauczycielskiego, wykorzystując przy tym właściwie wszystkie sprzyjające ku temu warunki obiektywne. Proces integracji ułatwiała polityka PPR, zmierzająca do oparcia całego ruchu zawodowego na związkach branżowych, obejmujących swą działalnością wszystkich pracowników zatrudnionych w określonych działach gospodarki narodowej i życia społecznego. W myśl tej zasady ZNP miał objąć swą działalnością wszystkie grupy zawodowe szkolnictwa różnych typów i stopni oraz administracji szkolnej.

Prowadzone w czasie okupacji prace — z inicjatywy Tajnej Organizacji Nauczycielskiej — nad rozwojem konspiracyjnej oświaty nie tylko zbliżyły, ale i zapoczątkowały współdziałanie różnych pod względem ideowo-politycznym stowarzyszeń nauczycielskich, w ramach utworzonej (w listopadzie 1939 r.) Komisji Porozumiewawczej Organizacji Związków Nauczycielskich. Po wojnie część organizacji nauczycielskich nie wznowiła swej działalności. ZNP, wykorzystując tę okoliczność, przyjął w swe szeregi samorzutnie wstępujących członków z byłych stowarzyszeń: Chrześcijańsko-Narodowego Szkół Powszechnych, Dyrektorów Szkół Państwowych, Dyrektorów Szkół Prywatnych oraz Towarzystwa Szkoły Ludowej.

Dążeniom zjednoczeniowym sprzyjał federacyjny niejako charakter ZNP. Sekcje zawodowe zespalały nauczycieli poszczególnych środowisk w celu rozwiązywania ich specyficznych problemów zawodowych. Duża samodzielność sekcji ułatwiała stowarzyszeniom nauczycielskim podejmo-

wanie decyzji o przystępowaniu do ZNP. Stowarzyszenia w całości mogły wejść w skład właściwych sekcji, a ich aktyw miał możliwość objęcia funkcji w zarządach sekcji, a nawet w ZG ZNP i jego prezydium. Cechą charakterystyczną było aktywizowanie się działalności sekcji równoległe z postępującym procesem zjednoczeniowym. Wiele organizacji rozumiejących sens dążeń integracyjnych, z własnej inicjatywy weszło w skład ZNP w okresie od wiosny 1945 r. do lata 1946. Do ZNP kolejno wstępowali: członkowie Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, pracownicy Uniwersytetu Warszawskiego, członkowie Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Zawodowych, Zrzeszenia Nauczycieli Szkół Gospodarstwą Wiejskiego oraz utworzonych po wojnie już związków: Wychowawców Fizycznych i Nauczycieli Prywatnych (w Zakopanem). Ideę zjednoczenia ruchu nauczycielskiego poparło Zrzeszenie Nauczycieli Polskich w Anglii oraz nauczycielstwo wracające do kraju z emigracji. Liczny napływ do ZNP członków z różnych, czasem obcych nawet idcowo, organizacji przyspieszał proces zjednoczenia, ale jednocześnie osłabiał dotychczasowy charakter ideowo-polityczny Związku.

Idea zjednoczeniowa ruchu nauczycielskiego nie spotkała się jednak z powszechnym zrozumieniem, szczególnie wśród pracowników naukowych, a sporadycznie nawet wśród lokalnych władz. Na początku 1945 r., gdy część ogniw ZNP czekało na decyzje o wznowieniu jawnej działalności, Okręgowa Komisja Związków Zawodowych w Kielcach próbowała bezskutecznie organizować nowy Związek Zawodowy Nauczycieli. Inicjatywę swą próbowała OKZZ ponowić (bez powodzenia) w kwietniu tego roku w Radomiu, gdy już normalnie działały na tym terenie komórki organizacyjne ZNP. Z podobną koncepcją wystąpiły władze Magistratu Warszawskiego w lutym 1946 r. (a zatem w dawno ustabilizowanej już sytuacji organizacyjnej ZNP), którym nie udało się także urzeczywistnić zamiaru stworzenia Związku Nauczycieli Szkół Wieczorowych.

Silne tendencje dezintegracyjne miały miejsce w kilku ośrodkach naukowych w kraju. W lutym 1945 r. na Uniwersytecie im. M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie powstało Zrzeszenie Asystentów, a wkrótce potem na Uniwersytecie Jagiellońskim zorganizowano Związek Asystentów. Obie organizacje zyskały poparcie części kadry profesorskiej, co doprowadziło do stworzenia wspólnego Związku Profesorów i Asystentów. Zrodzona w lubelskim środowisku naukowym idea nowego związku zmierzała do zorganizowania w jego szeregach wszystkich pracowników uczelni i instytutów, bez względu na charakter ich zatrudnienia. W myśl tej demokratycznej koncepcji powstał w sierpniu 1945 r., przy Uniwersytecie w Lublinie, Związek Zawodowy Pracowników Szkół Wyższych i Instytutów Naukowych (będący spadkobiercą Związku Profesorów i Asystentów). Utworzenie tego związku, dostępnego dla wszystkich grup zawodowych, było wyrazem nie akceptowania przez pracowników uczelni (utrzymywanej przez w ZNP nadal mimo zmienionych warunków i potrzeb) profe-

sjonalnej, nauczycielskiej struktury członkowskiej. Formalne ograniczanie przez ZNP praw członkowskich do nauczycieli, mających bezpośredni związek z pracą dydaktyczno-wychowawczą, uniemożliwiało połączenie obu organizacji. Z tych też przyczyn nie odnosiły skutku wszelkie pertraktacje podejmowane z inicjatywy ZNP. Dążąc do zjednoczenia obu organizacji, ZNP proponował zorganizowanie w swej Sekcji Szkół Wyższych wyłącznie pracowników naukowych, co nie mogło, oczywiście, zadowolić wszystkich członków ZZPSWiIN.

Niejednolity był stosunek środowisk naukowych w kraju do sprawy przynależności związkowej, ponieważ niezależnie od ZNP i ZZPSWiIN powstawały jeszcze inne organizacje nauczycielskie. We Wrocławiu działał za zgodą Miejskiego Komitetu PPS związek zrzeszający część pracowników Uniwersytetu i innych uczelni. W ośrodku gdańskim powstały dwa związki zawodowe: Pracowników Politechniki Gdańskiej i Pracowników Akademii Lekarskiej. Stopniowo rozszerzał swe wpływy ZNP i jego Sekcja Szkół Wyższych, która zrzeszała w 1946 r. około 20% wszystkich pracowników naukowych i miała własne ogniwa organizacyjne w Warszawie, Krakowie, Łodzi, Toruniu i Wrocławiu. ZZPSWiIN w Lublinie prężniał także organizacyjnie. Stworzył swój silny Oddział w Krakowie, liczący 800 członków. Pozyskał częściowo członków również w Warszawie, Poznaniu, Gliwicach i Toruniu. Wiele uczelni i instytutów deklarowało chęć wstąpienia w szeregi ZZPSWiIN, pod warunkiem zalegalizowania jego działalności. Czynione starania w KCZZ o uznanie nowego związku i zatwierdzenie jego statutu spotykały się z negatywnym stanowiskiem, ponieważ polityka KCZZ zmierzała do połączenia z ZNP wszystkich innych organizacji nauczycielskich. Niezbędnym jednak warunkiem było dokonanie koniecznych zmian w dotychczasowej nauczycielskiej strukturze członkowskiej ZNP.

Problem przyznania praw członkowskich w ZNP wszystkim pracownikom administracji szkolnej wymagał korzystnego rozstrzygnięcia zarówno w imię pogłębienia demokratyzacji Związku, jak i ze względu na potrzebę wprowadzenia w ZNP obowiązujących w całym ruchu zawodowym zasad. Przeprowadzenie uzasadnionych zmian utrudniała długoletnia tradycja ZNP, której bronili działacze wywodzący się z okresu międzywojennego i TON. Problem ten był jedną z przyczyn walki politycznej, która rozgrywała się na terenie ZNP w pierwszych latach powojennych. Po wielu kontrowersyjnych dyskusjach ZG podjął ostatecznie w sierpniu 1946 r. uchwałę „dopuszczającą do członkostwa w ZNP pracowników administracji szkolnej zarówno umysłowych, jak i fizycznych”. W następstwie tej uchwały ZNP objął swą działalnością wszystkie grupy zawodowe szkolnictwa i administracji szkolnej. Przyjęcie pracowników administracji szkolnej do Związku umożliwiło w roku następnym ostateczne zjednoczenie ruchu nauczycielskiego.

Utworzona w 1947 r. (z inicjatywy KCZZ) Krajowa Reprezentacja Pra-

owników Szkół Wyższych była drugim — obok ZNP — prawnym rzecznikiem interesów pracowników szkolnictwa wyższego. Z przedstawicielami tych obu organizacji KCZZ podjęła rozmowy finalizujące na temat zjednoczenia. W dniu 11 sierpnia 1947 r. podpisana została umowa zjednoczeniowa, w której wyniku połączone zostały: Sekcja Szkół Wyższych ZNP ze ZZPSWiIN w jedną organizację pod nazwą Sekcja Szkół Wyższych i Instytutów Naukowych ZNP. Nowa, rozszerzona Sekcja uzyskała pełną niemal autonomię w ramach ZNP i objęła swą działalnością wszystkich pracowników uczelni i instytutów naukowych w kraju. Ostatecznie zintegrowany został w r. 1947 zawodowy ruch nauczycielski, a umacniające się w latach następnych jego jedność i zwartość korzystnie wpłynęły na dalszy rozwój ZNP w Polsce Ludowej.

MICHAŁ LANGOWSKI
Wrocław

Dynamiczny rozwój nauki i oświaty jest klasycznym dowodem przemian społecznych i gospodarczych, imponującego bilansu trzydziestolecia Polski Ludowej. Przedstawione w wystąpieniu dra Bolesława Grzesia osiągnięcia oświaty i ruchu zawodowego znajdują pełne odzwierciedlenie w powojennej historii szkolnictwa Dolnego Śląska.

Pionierski wysiłek zagospodarowania i odbudowy ziemi dolnośląskiej podjęty został już w kwietniu 1945 roku, gdy trwały jeszcze działania wojenne, a rejony bezpośrednich walk zostały straszliwie zniszczone i całkowicie wyludnione. Wśród pionierów i napływającej fali osadników znaleźli się również nauczyciele.

Pierwsza szkoła podstawowa na Dolnym Śląsku uruchomiona została w dniu 20 kwietnia 1945 roku w Pawłowic pod Trzebnicą przez Annę Dawidowicz — nauczycielską, która powróciła z obozu do kraju. Powstawanie, często samorządnie organizowanych, placówek oświatowych miało ogromne znaczenie w integracji społeczeństwa, stanowiło o stabilizacji i początkach nowego, spokojnego życia. We Wrocławiu już w lipcu 1945 roku rozpoczął swą pracę Władysław Tkaczyk — pierwszy przedstawiciel władz szkolnych, a 2 września 1945 r. nastąpiło uroczyste otwarcie pierwszej szkoły podstawowej, kierowanej przez Zygmunta Smolarskiego. Już w październiku 1945 roku na Dolnym Śląsku było 514 szkół podstawowych, do których uczęszczało 31 344 dzieci, 25 przedszkoli, 18 szkół ogólnokształcących i 4 szkoły zawodowe. W listopadzie tegoż roku odbył się pierwszy uniwersytecki wykład. Warunki bezpieczeństwa, żywienia i organizacji szkół stwarzały potrzebę powołania zawodowej organizacji nauczycielskiej.

W lipcu 1945 roku powstały pierwsze ogniska ZNP, spełniające początkowo w miastach powiatowych równocześnie funkcję oddziałów powiato-

wych. W sierpniu 1945 roku pełnomocnikiem Zarządu Głównego ZNP na Dolny Śląsk został mianowany Władysław Łasisz — były sekretarz Zarządu Okręgu Poleskiego ZNP. Wspólnie z Władysławem Latoszkim, Józefem Krysztofikiem, Sewerynem Maciszewskim i Franciszkiem Jan-kowskim wniósł on ogromny wkład w organizację oddziałów powiatowych ZNP. Pierwsze oddziały powiatowe zorganizowano w Środzie Śląskiej, we Wrocławiu i w Legnicy.

W dniach 18 i 19 listopada 1945 roku odbył się we Wrocławiu z udziałem 97 delegatów reprezentujących 1950 nauczycieli pierwszy Zjazd Delegatów ZNP, na którym wybrano Zarząd Okręgu ZNP (prezes — Władysław Łasisz, sekretarz — Władysław Latoszek). Skład wybranego Zarządu Okręgu świadczy o początkach samorządnej integracji zawodowego ruchu nauczycielskiego. Zarząd Okręgu ZNP podjął bardzo energiczną i szeroko rozbudowaną działalność socjalno-bytową, kulturalno-oświatową i pedagogiczną. Organizowane różnorodne formy pomocy nauczycielom stanowiły niezwykle ważny element w ich stabilizacji na Ziemiach Odzyskanych, gdzie warunki bezpieczeństwa osobistego życia i pracy były znacznie gorsze niż w innych regionach kraju.

W pierwszym powojennym okresie — trudnym dla Związku problemem była konieczność określania zadań w nowych warunkach demokracji ludowej. Mimo apolitycznych postaw niektórych aktywistów prezentujących przedwojenne koncepcje niezależności, autonomii organizacyjnej, cały Związek, w tym również i tamci ludzie, odgrywali niezwykle ważną rolę w umacnianiu władzy ludowej, w wytwarzaniu racjonalnych postaw akceptujących socjalistyczne przemiany społeczno-polityczne. Ten pionierski okres działalności ZNP na Dolnym Śląsku, charakteryzujący się dynamizmem i wszechstronnością form pracy, stworzył silne podstawy dalszego rozwoju zawodowego ruchu nauczycielskiego.

Podsumowując dorobek 30-letniej działalności, należy pamiętać i cenić ogromny wkład pionierów i organizatorów ZNP w uzyskane osiągnięcia naszej organizacji.

WIESŁAW JASIOBĘDZKI
Warszawa

Do ZNP oprócz nauczycieli i pracowników oświaty należą nauczyciele i naukowcy zatrudnieni w szkolnictwie wyższym, instytutach PAN i resortowych, bibliotekach, archiwach, a także pracownicy służb pomocniczych — łącznie stanowią oni blisko 20% wszystkich członków naszego Związku.

Działalność ZNP w szkolnictwie wyższym PRL rozpoczęła się wraz z przystąpieniem w maju 1945 r. Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych do ZNP. W tym okresie należeli do ZNP tylko nauczy-

ciela akademicy, wszystkich zaś pracowników włączono do Związku w sierpniu 1946 roku.

Początkowe działania miały na celu skupienie wszystkich pracowników szkół wyższych wokół najpilniejszych zadań odbudowy i rozbudowy ich warsztatów pracy. Dalszy etap to współdziałanie w pracach Rady Szkół Wyższych nad nową socjalistyczną koncepcją szkolnictwa wyższego. Lata 1949—1955 charakteryzują się trzema głównymi kierunkami — pracą i szkoleniem ideologicznym, problematyką naukowo-dydaktyczną (w tym współpracą ze szkołą średnią i zakładami kształcenia nauczycieli), oraz organizowaniem zaplecza socjalnego uczelni.

Dążenie do poprawy warunków pracy i życia traktowane było również i w późniejszych latach nie tylko jako statutowy obowiązek, ale jako czynnik odgrywający ważną rolę w realizacji zadań stojących przed nauką i szkołą wyższą. W sferze tej działalności w organizacji związkowej mamy do zanotowania wiele sukcesów i bez przesady można stwierdzić, że dzięki tej inicjatywie i wysiłkom nastąpiła intensywna poprawa socjalnych warunków w uczelniach.

Kolejne kadencje Sekcji Nauki podejmowały ważne problemy dotyczące efektywności nauczania, warunków rozwoju młodej kadry i spraw rotacji czy obciążeń dydaktycznych. Duże znaczenie przywiązywano do nadania odpowiednio wysokiej rangi zadaniom dydaktycznym przy ocenie pracowników, podejmowano próby wypracowania kryteriów oceny pracy dydaktyczno-wychowawczej, doskonalenia formy działania i oddziaływania.

Wiele w tym zakresie osiągnięto we współpracy z organizacjami młodzieżowymi wyższych uczelni i organizacją partyjną. Problematyka dydaktyczno-wychowawcza była więc, a i jest również obecnie, przedmiotem licznych dyskusji, narad i analiz. Na krajowych konferencjach Sekcji Nauki, zapoczątkowanych w roku 1967, omawiano zagadnienia dotyczące reformy organizacji szkół wyższych, tworzenia instytutów badawczych, efektywności ekonomicznej badań, form integracji oświaty i nauki, a także warunków życia i pracy. Wiele elementów i wniosków z ówczesnych dyskusji znalazło swe odbicie zarówno w uchwale Zjazdu Partii, jak i w *Raporcie o stanie oświaty* oraz w różnych materiałach władz państwowych.

Obecna VI kadencja Sekcji Nauki ma uchwalony olbrzymi program. Praca przebiega w korzystnym klimacie, sprzyjającym rozwojowi nauki i szkolnictwa wyższego, stworzonym przez uchwały Partii i decyzje Rządu. Przejęcie spraw socjalnych przez zakłady pracy pozwala zwolnić znaczną część aktywu od tych prac i skierować jego uwagę na nowe zadania, które by można nazwać „doskonaleniem warsztatu pracy i siebie w nim”.

Do szczególnie ważnych — dla uczelni technicznych i rolniczych, ale także i humanistycznych — zadań należy ściśle powiązanie badań nauko-

wych z dynamicznym rozwojem przemysłu i gospodarki narodowej. Otwiera się nowe pole działalności związkowej.

Jest też ambicją Sekcji Nauki, aby organizacje związkowe uczelni kształcących nauczycieli wzięły jak najpełniejszy udział we wszystkich pracach, aby dołożyły starań dla tworzenia właściwej atmosfery, w której przebiegać i realizować się będzie proces nauczania. Wiele uwagi Sekcja Nauki poświęca sprawom międzynarodowym, biorąc czynny udział w pracach Światowej Federacji Pracowników Nauki.